

BÖYLE VE BU SÖZCÜKLERİNİN ANLAMBİLİMSEL VE EDİMBİLİMSEL ÖZELLİKLERİ

Metin BALPINAR*

Öz: Bu çalışmada, “böyle” ve “bu” işaret sıfatlarının çeşitli kullanımları özgüllük ve belirlilik kavramları çerçevesinde ilk kez irdelenerek şu sorulara cevap aranmıştır: Bu sözcüklerin anlambilimsel ve edimbilimsel özellikleri nelerdir? Bu sözcüklerin dağılımlarını belirleyen koşullar nelerdir? Çalışmada, yeni olma ve tanıdık olma ölçütleriyle açıklanamayan bazı işaret sözcüğü kullanımlarının varlığına dikkat çekilerek, söz konusu kullanımlara kapsamlı bir açıklama getirebilmek amacıyla tanıdıklık kavramına yeni bir yaklaşımın gerekli olduğu hususu üzerinde durulmuştur. Ayrıca çalışmada şu noktalara dikkat çekilmiştir: (i) “böyle” sıfatının kullanımı “bir” belirsiz tanımlığı ve “-lAr” çoğul ekinin yokluğuna duyarlıdır, (ii) [AÖ bu+A] belirli öncül AÖ’ye, [AÖ böyle+(bir)+A] / [AÖ böyle+A+(lAr)] belirsiz öncül AÖ’ye gönderim yapmaktadır, (iii) öncül adın belirlilik açısından çift okuma taşıdığı iç gönderim örneklerinde, “böyle” ve “bu” işaret sözcüklerinden hangisinin tercih edileceği hususu genel olarak konuşucunun inisiyatifine bırakılmıştır; ancak bu inisiyatif bazı anlambilimsel ve edimbilimsel sınırlılıklara tabidir, (iv) belirtme durumu eki alan ve almayan [AÖ böyle+bir+A]’ler arasında anlam yükü bakımından belirgin bir fark vardır. **Anahtar Sözcükler:** Türkçe, böyle-bu işaret sözcükleri, dış gönderimsel kullanım, iç gönderimsel kullanım, özgüllük, belirlilik

The Semantic and Pragmatic Properties of the Words Böyle and Bu

Abstract: This study aims to answer the following questions by examining the various usages of the adnominal demonstratives “böyle” and “bu” from the perspective of the notions of specificity and definiteness for the first time: What are their semantic and pragmatic properties? What are the conditions determining their distribution? The study emphasizes that there are some cases which cannot be explained in terms of the parameters of novelty and familiarity, and suggests that a new approach concerning familiarity will be necessary to provide a comprehensive explanation for these cases. The study also shows that (i) the usage of “böyle” is sensitive to the absence of the indefinite article “bir” and the plural suffix “-lAr”, (ii) [NP bu+N] is used to refer to a definite NP while

* Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Burdur/TÜRKİYE, E-posta: mbalpinar@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0998-2963.

[_{NP} böyle+(bir)+N]/[_{NP} böyle+N+(LAr)] is used to refer to an indefinite NP, (iii) in some examples where the antecedent is ambiguous between definite and indefinite readings, the choice between “böyle” and “bu” is left to the speaker’s initiative, but this kind of initiative is subject to some semantic and pragmatic limitations, (iv) there is a significant difference in the meaning between the two [_{NP} böyle+bir+N]s, the first one is marked for the accusative case and the other is not.

Keywords: Turkish, demonstratives böyle-bu, exophoric use, endophoric use, specificity, definiteness

Giriş

Türkçede, genel kabul gören yaklaşıma göre, yer belirtmek için kullanılan *bura/şura/ora*, durum/tarz belirtmek için kullanılan *böyle/şöyle/öyle* ve sıklık/miktar belirtmek için kullanılan *bunca/şunca/onca* sözcükleri, kişi/nesne belirtmek için kullanılan *bu/şu/o* işaret adlarının türevleridir (Gencan, 2001; Göksel & Kerslake, 2005; Balpınar, 2019a). Bu sözcükler, hem *dış gönderimsel* (exophoric) hem de *iç gönderimsel* (endophoric) kullanım özelliklerine sahiptir (Balpınar, 2019a). Dış gönderimsel kullanım, henüz *metinleştirilmemiş* (söylemde daha önce bahsedilmemiş/ilk kez bahsedilecek olan) bir varlığa gönderimde bulunan işaret sözcüğü kullanımını; iç gönderimsel kullanım *metinleştirilmiş* (söylem evrenine aktarılmış) bir varlığa gönderimde bulunan işaret sözcüğü kullanımını ifade etmektedir.¹ İşaret sözcüklerinin iç gönderimsel kullanımlarını da *artgönderimsel kullanım* (anaphoric use) ve *artgönderimsel olmayan kullanım* (non-anaphoric use) alt başlıkları altında incelemek mümkündür. Artgönderimsel kullanımı, öncül adın yinelenmesi işlemi barındırmayan işaret sözcüğü kullanımı; artgönderimsel olmayan kullanımı, öncül adın yinelenmesi işlemi barındıran işaret sözcüğü kullanımı olarak tanımlamak mümkündür (ayrıntılı bilgi için bkz. Balpınar, 2011, 2019a).

Türkçe işaret sözcüklerinin iç ve dış gönderimsel kullanımlarını konu alan çalışmalar incelendiğinde, ağırlıklı olarak *bu/şu/o* kullanımı çözümlemelerine yer verildiği (Hayasi, 1985; Nishioka, 2006; Hayasi & Özsoy, 2015; Balpınar, 2011, 2012, 2019a), buna karşın *bu/şu/o* türevi sözcük kullanımlarını ele alan çalışmaların ise nispeten az olduğu hususu gözden kaçmamaktadır (Zülfikar, 2007; Uçar, Kurtoğlu & Yıldız, 2011; Uzun, 2016). Bu çalışmalar arasında, *böyle/şöyle/öyle* sözcüklerinin sözlüksel ulamlarını işaretlemeye rastlanan belirsizlikler üzerine yoğunlaşan Zülfikar (2007) ve Uçar vd.’nin (2011) çalışmaları ile bu sözcüklerin gönderimsel işlevlerini ve ulamlarını belirlemeyi amaçlayan Uzun’un (2016) çalışması dikkate değerdir. Zülfikar (2007), *böyle/şöyle/öyle* sözcüklerinin, muhtemelen *bu eyle/şu eyle/o eyle* ifadelerinden geliştiğini, yalın durumda *böyle/şöyle/öylenin* sıfat ve zarf işlevi taşıdığını ve bazı yapım-çekim ekleriyle birlikte kullanıldıklarında zarf, zamir veya edat işlevi üstlendiklerini belirtmektedir. Uçar vd. (2011), *böyle/şöyle/öyle* sözcüklerine ait çeşitli kullanımları ve türlerini, *gösterme*

¹ Balpınar’da (2019a) bahsi geçen ve bu çalışmada da kullanılan *dış gönderimsel kullanım* ve *iç gönderimsel kullanım* terimleri, esasen, Halliday ve Hasan’ın (1976) *dış gönderim* (exophora/exophoric reference) ve *iç gönderim* (endophora/endophoric reference) kavramlarından gelmektedir. Bununla birlikte, bu kavramlar her iki çalışmada farklı tanımlanmaktadır. Halliday ve Hasan’a (1976) göre, *dış gönderim* durum bağlamında tanımlanan bir varlığın gösterilmesini, *iç gönderim* de metin bağlamında tanımlanan bir varlığın gösterilmesini ifade etmektedir. Söz konusu kavramlar ve farklılıklarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için Balpınar’a (2019a) başvurulabilir.

belirteci, ölçü belirteci, tarz belirteci, belirsiz belirleyici, eklenti soru, bağlaç, önbiçim, kalıplaşmış anlatımlar, ikilemeler ve gösterme adlı başlıkları altında inceleyerek, bu sözcüklerin işaretlenmesinde esas alınacak sözdizimsel kuralları ve bu sözcüklerin kullanım örüntüleri ve dağılımlarını belirlemektedir. Uçar vd. ayrıca öyle ve söylenin aksine, söylenin en çok belirsiz belirleyici olarak genellikle artgönderim ilişkisi kurmak amacıyla kullanıldığına; öyle ve söylenin belirteç işleviyle öne çıktığına, çoğunlukla söylenin artgönderim ilişkisi, söylenin de öngönderim ilişkisi kurmak için kullanıldığına dikkat çekmektedir (ayrıntılı bilgi için bkz. Uçar vd., 2011, 233-235). Uçar vd.'nin (2011) çalışmasına benzer biçimde, Uzun (2016) da böyle/şöyle/öyle sözcüklerinin sözlüksel ulamlarının gönderim türlerine göre dağılımına odaklanmıştır. Uzun, böyle sözcüğü ve türevlerinin, (a) öyle ve şöleye kıyasla, kullanım sıklığının daha yüksek olduğunu, (b) metin bağlamında işaret sıfatı, durum zarfı, işaret zamiri, miktar zarfı, belirsizlik zamiri ya da bağlaç olarak kullanıldıklarını ve (c) artgönderim işleviyle öne çıktığını rapor etmektedir. Şöyle sözcüğü ve türevleri için; (ç) durum zarfı, işaret zamiri, yer-yön zarfı ve bağlaç olarak kullanıldığını, (d) öngönderim işleviyle öne çıktığını belirtmektedir. Ayrıca öyle sözcüğü ve türevlerinin; (e) miktar zarfı, işaret zamiri, durum zarfı, işaret sıfatı, bağlaç ve eklenti soru olarak karşımıza çıktığını ve (f) miktar zarfı haricindeki kullanımların hem artgönderim hem de öngönderim işlevlerine sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Yukarıda özetlenen çalışmaların böyle/şöyle/öyle sözcüklerinin biçimbilimsel özelliklerine ve sözlüksel ulamla ilgili bazı belirsizliklerine açıklık getirdiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte bu çalışmaların şu soruları yanıtlamada yetersiz kaldığı görülmektedir: Böyle/şöyle/öyle sözcüklerinin temel gösterimsel (deictic) özellikleri nelerdir? Böyle/şöyle/öyle ve bunların türetici bileşeni kabul edilen bu/şu/o sözcüklerinin dağılımlarını belirleyen koşul/koşullar nedir? Böyle/bu, şöyle/şu ve öyle/o arasında değiştirimi mümkün kılan ve kılmayan durumlar nelerdir ve bu görüngülerin işleyişi nasıl açıklanmalıdır? Bu çalışmada, bu sorulara kısmen de olsa cevap bulabilmek ve tartışmayı derinleştirebilmek amacıyla *belirlilik* (definiteness) ve *özelliklik* (specificity) kavramları çerçevesinde –şu ana kadar üzerinde yeterince durulmamış olan– böyle ve bu işaret sıfatlarının dış gönderimsel kullanımları ile artgönderimsel olmayan iç gönderimsel kullanımlarına odaklanılacaktır.² Çözümlemede kullanılacak veriler Eldem'in (2004) *Seni Tılsımlar Korur* adlı romanından alınacaktır. Ayrıca, tartışmayı derinleştirmek amacıyla, edinç örnekleri ile yapılandırılmış örneklerle de yer verilecektir.

Çalışmanın birinci bölümünde belirlilik ve özelliklik kavramlarından bahsedilecektir. İkinci bölümde böyle ve bu işaret sözcüklerinin temel gösterimsel özelliklerine dikkat çekilecektir. Üçüncü bölümde böyle ve bu işaret sıfatlarının dağılımsal özellikleri üzerinde durulacaktır. Son bölümde ise çalışmadaki tespitlere yer verilecektir.

1. Kuramsal Artalan

Tartışmaya geçmeden önce belirlilik ve özelliklik kavramlarından bahsetmek yerinde olacaktır. Kerslake (1998, s. 327) belirlilik kavramını “açık biçimde dinleyici için tanımlanabilir olduğunu konuşucunun varsaydığı bir varlığı, belli varlıklar kümesini ya da tüm varlıklar sınıfını belirtmek için konuşucunun kullandığı bir ad öbeğine konuşucu tarafından atfedilen statü” olarak tanımlamaktadır. Diğer bir deyişle, konuşucu

² Uçar vd. (2011) ile Uzun'un (2016) çalışmalarında, durum/tarz belirten işaret sözcükleri arasında böyle, kullanım sıklığı en yüksek işaret sözcüğü olarak rapor edilmektedir.

tarafından dile getirildiğinde, dinleyicinin tespit edebileceği/anlayabileceği varlık/varlıklar dinleyici için de *belirli* sayılır. Bu durumda konuşucu, o varlığı/varlıkları tanımlamak için kullandığı *ad öbeğine* (bundan sonra AÖ) *belirli* bir statü atfeder.³ Belirlilik, çoğunlukla, *tanıdıklık* (familiarity) (Heim, 1982), *tanımlanabilirlik* (identifiability) (Gundel, Hedberg & Zacharski, 1993; Chen, 2004) ve *teklilik* (uniqueness) (Russell, 1905; Roberts, 1993) ölçütleri çerçevesinde tanımlanan anlamsal bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Emeksiz (2003), dinleyicinin gönderimsel bilgisine göre oluşturulduğundan, belirliliğin dinleyici odaklı bir kavram olduğunu ileri sürmektedir.

Göksel ve Kerslake (2005, s. 323) özgüllüğü, “belirli olma ve belirsiz olma sınırlarının keşiştiği bir ulam” olarak tanımlamaktadır. Özgüllükle ilgili edimbilimsel yaklaşımlara göre (Fodor & Sag, 1982; Givon, 1984; Frawley, 1992), genel olarak bir AÖ, konuşucu için gönderimsel ise yani belli bir varlığa gönderimi varsa *özgüldür* (specific); konuşucu için gönderimsel değil ise *özgüllük dışıdır* (non-specific). Göksel ve Kerslake’e (2005) göre özgül okuma alan varlık konuşucu tarafından bilinen ancak dinleyicinin aşına olmadığı ya da dinleyicinin tanımlayamayacağı düşünülen bir varlıktır. Özgüllük dışı değer alan varlık ise, varlığı konuşucu tarafından bilinmeyen/bilenemeyen bir unsurdur. Bu açıdan bakıldığında, özgüllüğün konuşucu odaklı bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Benzer bir varlığa Emeksiz’de (2003) de yer verilmektedir. Emeksiz’e (2003, s. 112) göre, “özgül bir AÖ’nün gönderimselliğinin yönü konuşucuya doğrudur ve özgüllük konuşmacının gönderimine bağlıdır.”

Göksel ve Kerslake (2005), *belirli* olanın aynı zamanda *özgül* olduğunu, *belirsiz* olanın ise *özgül* ya da *özgüllük dışı* değer alabileceğini belirtmektedir. Buna karşın, Emeksiz (2003), belirli olan AÖ’lerin de özgüllük dışı okuma alabildiğini örneklerle göstermekte, dolayısıyla belirsiz olanı belirli olandan ayırt etmede özgüllüğün bir ölçüt olamayacağını ileri sürmektedir.

Bu çalışmada, *özgüllük* betimlemesi için dış ve iç gönderimsel kullanımlarda *gönderimsel olma*; *belirlilik* için iç gönderimsel kullanımda Heim’in (1982) *yenilik* (novelty) ve *tanıdıklık*, dış gönderimsel kullanımda Chen’in (2004) *tanımlanabilirlik* ölçütlerinden yararlanılacak ve yukarıda belirtilen amaçlara ek olarak bu ölçütlerin açıklama yeterlilikleri de test edilecektir.^{4,5}

³ Kerslake’in (1998) *belirlilik* kavramına dikkat çekmek ve kavramı daha anlaşılır kılmak yönünde somut öneride bulunan anonim hakeme teşekkür ederim.

⁴ Belirliliğin tanımlanmasında, dış gönderimsel ve iç gönderimsel işaret sözcüğü kullanımlarında farklı ölçütlere başvurulması, Türkçe işaret sözcüğü dağılımlarının farklı bağlamlarda farklı sözdizimsel, anlambilimsel ve edimbilimsel özellikler sergilemelerinin doğal bir sonucudur. Türkçedeki işaret sözcüklerinin, farklı bağlamlardaki kullanılışlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi almak için Nishioka (2006) ve Balpınar’a (2011, 2012, 2019a, 2021) başvurulabilir.

⁵ Heim’a (1982) göre, söylemdeki *belirsiz* (indefinite) AÖ’ler *yenilik* koşuluna, *belirli* (definite) AÖ’ler ise *tanıdıklık* koşuluna tabidir. Söylemde ilk kez sunulan bilgi, dinleyici için *yeni* (novel) bir bilgi olacağından, belirsiz olarak işaretlenmektedir. Buna karşın, söylem ortamına daha önce aktarılmış olan bilgi, dinleyici için eski niteliği taşıdığından, dinleyici için *tanıktır* (familiar). Chen (2004, s. 1130-1131) *tanımlanabilirliği*, durum bağlamında dinleyicinin zihnindeki bir göndergenin algısal durumu üzerinde konuşucu tarafından yapılan varsayımlar olarak ele alır. Chen’e göre bir göndergenin *tanımlanabilir* olması; konuşucunun, durum bağlamındaki diğer varlıklar arasından söz konusu belli bir varlığı dinleyicinin tespit edebileceğini varsayması durumunda geçerlidir.

2. *Böyle* ve *Bu* İşaret Sıfatlarının Temel Gösterimsel Özellikleri

Böyle işaret sıfatı, işaret sözcükleri genelinin sahip olduğu *gösterim* (deixis) özelliğinin yanı sıra, *hâl* (Ergin, 1998), *durum* (Korkmaz, 2007) ya da *tarz* (Banguoğlu, 1990) ifade eden ek bir özelliğe de sahiptir. Bu ek özelliği kısaca *tarz* olarak adlandıırırsak, *böylenin* bir *tarzı göstermekle* birlikte o *tarzı belirten* bir işaret sözcüğü olduğunu da söylememiz mümkündür. Diğer yandan, *bu* işaret sıfatı böyle bir özellik taşımamaktadır; *bu* sıfatı sadece ardına gelen *adın* (noun) temsil ettiği varlığı doğrudan imlemek (yani ardına gelen *adı* bir yer, zaman ve kişiyle ilişkilendirmek) amacıyla kullanılır. Diğer bir deyişle, *bu* işaret sıfatı, sadece nitelediği adın temsil ettiği varlığı *gösterimsel açıdan sınırlayan* bir işleve sahiptir. Aşağıdaki (1a) ve (1b) örnekleri, *böyle* ve *bu* sıfatları arasındaki bu nüansı net bir biçimde yansıtmaktadır.

(1) (Konuşucu, elindeki aynı türden iki kitabı dinleyiciye göstererek)

a. Ali *bu* kitapları sevmez.

b. Ali *böyle* kitapları sevmez.

Hem (1a) hem de (1b)'de konuşucu, elinde bulunan aynı türden iki kitabı dinleyiciye göstererek konuşmaktadır. (1a)'daki *bu* işaret sözcüğü, konuşucu ve dinleyicinin görsel alanı içinde bulunan somut iki kitabı doğrudan imleme işlevine sahiptir. Buna karşın, (1b)'deki *böyle* işaret sözcüğü, söz konusu iki kitabı imlemekten ziyade söz konusu kitapların türü/içeriği ya da kapak tasarımı vb. gibi bir *hâli/tarzı belirtmek* için kullanılmaktadır. Dolayısıyla, (1a) ve (1b) arasındaki bu fark, iki işaret sözcüğü arasındaki anlamsal farkı da ortaya koymaktadır: *Bu* ve *kitaplar*, *gösteren* ve *gösterilen* ilişkisiyle birbirine bağlıyken, *böyle* ve *kitaplar* arasında buna benzer bir ilişki bulunmamaktadır. Aksine, (1b)'deki *böyle* sıfatı, bir *tarzı göstermekte* ve aynı zamanda bir *tarzı belirterek kitaplar* AÖ'sünü nitelemektedir.

3. *Böyle* ve *Bu* İşaret Sıfatlarının Dağılımsal Özellikleri

Bu bölümde, artgönderim özelliği taşımayan iç gönderimsel kullanımda, *böyle* ve *bu* sözcükleri arasındaki değiştirim olasılığı *belirlilik* ve *özgüllük* kavramları çerçevesinde irdelenerek bu sözcüklerin dağılımsal özelliklerine ışık tutulmaya çalışılacaktır. Bölüm 3.1'de, *böyle* işaret sözcüğü kullanımı *kabul edilebilir/geçerli* (acceptable) olan tümcelerde *bu* sözcüğü kullanımı kabul edilebilir olmayan durumlar, bölüm 3.2'de *böyle* işaret sözcüğü kullanımı kabul edilebilir olan tümcelerde *bu* sözcüğü kullanımının da kabul edilebilir olduğu durumlar irdelenecektir.

3.1. *Böyle* ve *Bu* Arasında Değiştirimin Mümkün Olmadığı Durumlar

Balpinar (2012, 2019a) aşağıda sunulan (2) ve (3) örneklerindeki işaret sözcüğü kullanımlarını artgönderimsel olmayan iç gönderim örnekleri olarak değerlendirmektedir. Zira bu örneklerde gönderime konu olan öncül ad (*standart/yer*), *böyle* işaret sözcüğünü içeren AÖ içinde –(2)'de farklı biçimde de olsa– yinelenmektedir.⁶ Ayrıca öncül ad ile eşgönderimli olan birim, işaret sözcüğünün kendisi değil, işaret sözcüğünü içeren AÖ'nün tamamıdır.

(2) İnsan ömrünün ancak seksen ya da doksan yıl süreceği konusunda koşullanmış durudasin, çünkü çevrende gördüğün tüm örnekler ve sosyal bilinç, sana bunu söylüyor. İnsan ömrü konusunda **bir standart** olduğunu düşünüyorsun doğada.

⁶ (3)'teki örnekten farklı olarak, (2)'de *böyle* işaret sözcüğünü içeren AÖ içinde gönderimsel adın (*standart*) farklı bir sözcükle (*şey*) yinelenildiği görülmektedir. Bu tarz yineleme örnekleri ve kullanımlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için Balpinar'a (2019b) başvurulabilir.

Oysa {**böyle bir şey**/*bu bir şey/*bu şey} yok; doğa önceden konmuş bürokratik standartlarla yürürüz. (Eldem, 2004, s. 302)⁷

(3) Odamda değilim. Burası büyük olasılıkla binanın zemin katının da aşağısındaki şu laboratuvar katlarından biri. Pencere yok; içeriyi çirkin bir floresan ışığı aydınlatıyor. Küçük, bir tür hücre gibi **bir yer** burası. O dramatik kaçışa başlarken, yakalandığım taktirde {**böyle bir yere**/*bu bir yere/*bu yere} getirileceğimi biliyordum zaten, hiç şaşırtıcı değil. (Eldem, 2004, s. 479)

Bu örneklerde üzerinde durulması gereken nokta, *böyle bir şey* yerine *bu şey*, *böyle bir yer* yerine *bu yer* ifadesi kullanımının geçerli olmaması durumudur. Bu durumu, yani (2) ve (3)'te [*böyle+bir+A*] yerine [*bu+A*] kullanımının Türkçe anadili konuşurları tarafından kabul edilebilir olmaması durumunu, *bu* işaret sözcüğüne özgü *temel* kullanım özellikleriyle açıklamak mümkündür.⁸ (4) ve (4')'teki dış gönderimsel/durumsal işaret sözcüğü kullanımlarına bir göz atalım.⁹

(4) (Konuşucu, buzdolabına dokunarak, dinleyicinin bilmediğini düşündüğü tatlılar hakkında ona bilgi vermektedir)

a. Ali *pastayı* yiyecek. Sen kurabiyeleri ye!

b. *Ali *bu pastayı* yiyecek. Sen kurabiyeleri ye!

(4') (Konuşucu, dinleyicinin de görüş alanı içinde bulunan tatlıları işaret ederek ona tatlılar hakkında bilgi vermektedir)

a. Ali *pastayı* yiyecek. Sen kurabiyeleri ye!

b. Ali *bu pastayı* yiyecek. Sen kurabiyeleri ye!

(4a-b)'de konuşucu, durum bağlamında (dolabın içinde) var olan ancak görsel alan içinde bulunmayan, kendisinin bildiği ama dinleyicinin bilmediğini düşündüğü bir *pastadan* bahsetmektedir. Çünkü söz konusu *pastayı* satın alıp dolaba koyan konuşucudur ve dinleyici bu durumdan bihaberdir. Diğer bir deyişle, görsel alan dışında olmasına karşın, söz konusu pasta konuşucu için varoluş bildiren dolayısıyla gönderimi olan bir varlıktır. Bu anlamda, (4a-b)'deki *pasta* konuşucu için özgül değer taşımaktadır. *Pasta* ve *bu pasta* AÖ'lerinin -(y)I belirtme durumu olması da bu tespitimizi doğrular niteliktedir.¹⁰ Bununla birlikte, özgül okuma alması *pasta/bu pasta* AÖ'sünün belirli tanımlama yaptığı anlamına gelmemektedir. Dinleyici odaklı bilgiye göre düzenlenen belirlilik kavramı açısından (4a-b)'ye baktığımızda, *pasta/bu pasta* AÖ'sünün gönderim yaptığı varlığın dinleyici için belirli bir varlık olmadığı açıktır. Çünkü söz konusu varlık dinleyicinin (ve aynı zamanda konuşucunun) görsel alanı dışındadır; dolayısıyla böyle bir durumda, gönderenin tespitini sağlayacak durum bağlamından görsel olarak elde edilebilen (yani *dilsel olmayan* (non-linguistic)) bir bilgi bulunmamaktadır. Bu anlamda

⁷ Eldem'den (2004) alıntı yapılan örnekler içinde, {} parantezi içinde koyu olmayan yazı biçimiyle belirtilen ifadeler metne makale yazarı tarafından sonradan eklenmiştir. Ayrıca orijinal metne ait olmakla birlikte, işaret sözcüğünü barındıran AÖ ile öncülü kolay fark edilebilmesi amacıyla koyu yazı tipiyle gösterilmiştir. Bunun dışındaki örneklerde ve metin içinde eğik yazı biçimi vurgu amacıyla kullanılmış, vurgulu kısımdaki bir ögeye dikkat çekmek için de koyu eğik yazı biçiminden yararlanılmıştır.

⁸ Balpınar (2019a), Türkçe işaret sözcüklerinin iç gönderimsel kullanımının, dış gönderimsel işaret sözcüğü kullanımlarından geliştiğini rapor etmektedir.

⁹ Balpınar (2019a) *dış gönderimsel kullanımı*, esasen, işaret sözcüklerinin *durumsal* (situational) ve *algısal* (recognition) kullanımını (Himmelmann, 1996) da içine alan daha genel bir kavram olarak ele almaktadır. Bu çalışmada ise dış gönderimsel kullanım ve durumsal kullanım eş anlamlı iki kavram olarak ele alınacaktır.

¹⁰ Johanson (1977) ve Enç (1991) *doğrudan nesne* (direct object) AÖ'sü özgülüğünün, Türkçede -(y)I belirtme durumu ekiyle işaretlendiğini ileri sürülmektedir.

pasta/bu pasta AÖ'sünün belirsiz olduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir deyişle, gösterimsel olan *pasta/bu pasta* AÖ'sü dinleyici için belirli bir pastaya gönderim yapmamaktadır –böyle bir durumda, pastanın dinleyici için ancak *önbiçimsel* (prototypical) bir pastayı canlandırdığından bahsetmek mümkündür. Diğer yandan, (4'a-b)'de durum bağlamında bulunan ve gösterildiğinde dinleyici tarafından algılanabileceği düşünülen bir pastadan bahsedilmektedir. Böyle bir durumda, görsel örtüklük ortadan kalkmış olduğundan, *pasta/bu pasta* AÖ'sü hem konuşucu hem de dinleyici açısından tespit edilebilen ortak bir varlığa işaret etmektedir. Bu bakımdan, (4'a-b)'deki *pasta* ve *bu pasta* AÖ'leri özgül belirli betimleme yapmaktadır. Bu açıdan baktığımızda, (4a-b) ve (4'a-b) örnekleri arasındaki en belirgin farkın şu olduğunu söylememiz mümkündür: *Pasta* ve *bu pasta* AÖ'leri (4a-b)'de *belirsiz* ve (4'a-b)'de ise *belirli* gönderimsel statüye sahiptir. Burada dikkate değer nokta; söz konusu gönderenin belirli olması durumunda (bkz. 4'b) *bu* işaret sıfatı kullanımının geçerli, belirsiz olması durumunda (bkz. 4b) ise *bu* sıfatı kullanımının geçersiz olmasıdır. Bu veri setleri, *bu* işaret sıfatını içeren bir AÖ'nün sadece belirli olan varlıklara gönderimde bulunabileceğini bize göstermektedir. Bu tespitimizle paralel biçimde, Göksel ve Kerslake (2005, s. 180) de *bu/şu/o* sözcüklerinin *belirli belirleyiciler* (definite determiners) olduğunu belirtmektedir. Göksel ve Kerslake (2005, s. 323-324) ayrıca bu belirleyicilerden birini içeren bir AÖ'nün, eylemin *doğrudan nesnesi* (direct object) konumunda bulunması ve belirtme durum eki alması durumunda belirli AÖ olabileceğini rapor etmektedir.

Yukarıdaki tespitler ışığında, (2) ve (3)'te *bu* işaret sözcüğü kullanımının Türkçe anadili konuşurları tarafından kabul edilebilir olmamasını, *bu* barındıran AÖ'nün belirli tanımlama yapma işlevinin doğal bir sonucu olarak görmemiz mümkündür. İlk bakışta örnek (2) ve (3)'te, işaret sözcüğünü barındıran tümceden önceki tümce içinde, işaret sözcüğünün gönderimde bulunduğu unsurlara (*standart* ve *yer*) açık bir biçimde yer verildiği ve bu anlamda bu örneklerdeki gönderimsel unsurlarla ilgili olarak bir *belirsizlik*ten bahsedilemeyeceği söylenebilir. Ancak (2)'de *bir standart* AÖ'sünden söylemde ilk kez bahsedilmektedir; Heim'in (1982) tabiriyle, *bir standart* AÖ'sü dinleyici için *yeni* (novel) bir bilgidir. Dolayısıyla, söylemde ilk kez/yeni sunulan bilgi – dinleyicinin bilmediği varsayıldığından– *belirsiz* olarak işaretlenmelidir.¹¹ Ayrıca (2)'de konuşucu, *bir standart* ifadesiyle insan ömrüne ilişkin standartlar içindeki *belli bir standarttan* değil, *herhangi bir standarttan* bahsetmektedir. Diğer bir deyişle, bir standart AÖ'sü, konuşucu için gönderimsel değildir. Bu bakımdan, (2)'deki bir standart AÖ'sünün esasen özgüllük dışı okumalı belirsiz tanımlama yapan bir AÖ olduğunu söylemek mümkündür.¹² (3)'te ise konuşucu, *bir yer* ifadesiyle küçük, hücreye benzer yerler içindeki *herhangi bir yerden* bahsetmektedir; zira konuşucu/olay kahramanı kaçırılmış ve *bilmediği bir yere* getirilmiştir. (2)'deki örnekten farklı olarak, (3)'te konuşucu, ilk tümceleri içinde söz konusu yerden örtük biçimde (*yer* adını kullanmadan) bahsetmekte ve bulunduğu yeri betimleyen bazı ayrıntılara (bir binanın zemin katında olması, laboratuvar katlarından birinde olması, penceresinin olmaması, floresan ışığıyla aydınlatılması, küçük olması, bir tür hücreye benzemesi) bu tümceler içinde yer

¹¹ Heim'in (1982) ileri sürdüğü *yenilik* koşuluna göre, *belirsiz* bir AÖ'nün göndergesi *yeni* olmalıdır. Bu anlamda, (2)'deki *bir standart* AÖ'sü *yenilik* koşulunu tatmin etmektedir, dolayısıyla belirsiz olarak işaretlenmelidir.

¹² Göksel ve Kerslake'e (2005, s. 324) göre, *bir* ve diğer belirsiz belirleyicilerden (*birtakım, birçok, biraz, çok, fazla, hiçbir* vb.) biriyle işaretlenmiş bir AÖ belirsizdir.

vermektedir. Bu anlamda, ilk bakışta, (3)'teki örnekte Heim'in (1982) *tanıdıklık koşulu* yerine getirilmiş gibi görünmektedir, dolayısıyla **bir yer** AÖ'sü *belirli* olarak işaretlenmelidir. Ancak, –belirlilik ve belirsizlik dinleyici odaklı bilgiye göre düzenlenmekle birlikte– tanıdıklık koşulunun hem konuşucu hem de dinleyici için göndergenin bilinir/ortak olması ön varsayımı altında işlevsel olduğu dikkate alındığında, (3)'te hem konuşucu hem de dinleyici için bilinen/ortak *bir yerin* varlığından bahsetmek pek mümkün görünmemektedir. Çünkü konuşucu, getirildiği yerin neresi olduğu hakkında fikir sahibi değildir (konuşucunun verdiği ayrıntılar söz konusu yerin bulunduğu konum hakkında bilgi vermemektedir). Bu durum, dinleyici (okuyucu) için, *bir yer* ifadesinin anlamının metin bağlamından tespitini zorlaştırmaktadır; zira dinleyici söz konusu yer hakkındaki bilgisi konuşucunun aktardığı kadarıyla sınırlıdır. Öyleyse, **bir yer** ifadesini barındıran tümceden önceki tümceler içinde, yer adına *açık* (overt) biçimde yer verilmediği, –yani, söylemde **bir yer** AÖ'sünden ilk kez/yeni bahsedildiği– dolayısıyla söz konusu yer ile ilgili olarak Heim'in (1982) *yenilik koşulunun* tatmin edildiği ve **bir yer** AÖ'sünün özgüllük dışı değer alan *belirsiz* özellikli bir AÖ olduğunu söylemek daha uygun bir yaklaşım olacaktır. Bu şekilde düşündüğümüzde, (2) ve (3) örneklerinde *bu* işaret sözcüğü kullanımının *kabul edilemez* (unacceptable) olduğunu söylememiz mümkündür. Çünkü yukarıda belirttiği üzere, [AÖ bu+A] esasen belirli betimleme yapma özelliğine sahiptir (bkz. 4'b). *Bu* kullanılarak oluşturulacak AÖ'lerin, belirsiz statülü öncül adlarla eşgönderimli olmayacağı (2) ve (3) örneklerinde açıkça görülmektedir.

Diğer yandan, (2) ve (3)'teki örneklerde *böyle* işaret sözcüğü kullanımının Türkçe anadili konuşucuları tarafından kabul edilebilir olmasını, bu sözcüğü içeren AÖ'nün belirsiz tanımlama yapma potansiyeliyle açıklamamız mümkündür. Önce aşağıdaki (5a-c) örneklerine bir göz atalım.

(5) (Konuşucu, sipariş ettiği pastayı dinleyiciye gösterir)

- a. Ali doğum gününde *böyle bir pasta* yiyecek.
- b. Ali doğum gününde *böyle pastalar* yiyecek.
- c. *Ali doğum gününde *böyle pasta* yiyecek.¹³

Bu örneklerde eğik yazı tipiyle belirtilen AÖ'ler, göz önünde bulunan pasta/pastalar üzerinden, söz konusu pasta çeşidinin özelliklerini taşıyan (söz konusu pasta sınıfının tipik üyesi/üyeleri olan) ve konuşma ortamında bulunmayan başka bir pastaya/pastalara gönderimde bulunmaktadır. Dolayısıyla, böyle bir durumda hem konuşucu hem de dinleyici için bilinen/ortak bir pastanın/pastaların varlığından bahsetmek pek mümkün görünmemektedir. Diğer bir deyişle, (5a-c)'deki tümcelerde *böyle bir pasta*, *böyle pastalar* ve *böyle pasta* AÖ'leri belirlilik taşımamaktadır.¹⁴ Ayrıca bu AÖ'ler özgül

¹³ Aşağıdaki (i) örneğinde görüldüğü üzere, *böyle* sözcüğü vurgulu söylendiğinde *belirteç* (adverb) gibi işlevi göreceğinden, (5c)'deki tümce tamamıyla kabul edilebilir bir tümce olacaktır.

(i) Ali doğum gününde BÖYLE pasta yiyecek.

¹⁴ (5a)'daki *böyle bir pasta* AÖ'sü içindeki *bir* sözcüğünün sayma birimi olan *tane* sözcüğüyle birlikte kullanımı kabul edilebilir değildir. Bu durum aşağıdaki (5a')'da açıkça görülmektedir. Bu nedenle, (5a)'daki *bir* sözcüğü, nicelik (sayı) belirten *bir* değil, *belirsiz tanımlık* (indefinite article) ifade eden *bir* olarak yorumlanmalıdır. Nicelik belirten *bir* sözcüğünün, (5a'')'da görüldüğü gibi, vurgulu söylenmesi gerekmektedir.

(5a') Ali doğum gününde {*böyle bir pasta*/**böyle bir tane pasta*} yiyecek.

(5a'') Ali doğum gününde *böyle BİR pasta* yiyecek.

Bu tespitimiz doğrusa, yani (4a)'daki *bir* belirsiz tanımlık olarak işlev görüyorsa, (5a)'daki [*böyle bir pasta*] öbeğinin bir AÖ/BÖ (Belirleme Öbeği-Determiner Phrase) ve bu öbek içindeki *böylenin*

olmayla olmama arasında anlamsal çift okumaya sahiptir. Çünkü söz konusu varlık/varlıklar konuşucu açısından varoluş okuması taşıma ya da taşıyamama potansiyeli taşımaktadır; konuşucu için var olan belli bir pasta/pastalar söz konusu ise (yani gönderimsel ise) özgül, konuşucu için var olan belli bir pasta/pastalar söz konusu değil ise (yani gönderimsel değil ise) özgüllük dışı okuma vermektedir.¹⁵ Bu örneklerdeki durum bağlamları tamamıyla aynıdır. (5c)'yi (5a) ve (5b)'deki örneklerden ayıran yegâne fark, (5c)'de *böyleyi* barındıran AÖ içinde *bir* sözcüğü ya da *-LAr* çoğul ekinin kullanılmamasıdır. Böyle bir durumda, *böyle* işaret sözcüğü kullanımının kabul edilemez olduğu (5c)'de açıkça görülmektedir; zira (5c)'de *böylenin* kullanılmadığı bir tümce tamamıyla geçerli bir tümce olacaktır (bkz. 5c').

(5c') Ali doğum gününde *pasta* yiyecek.¹⁶

Bu veri setleri bize, *böyle* sözcüğünün, belirsiz okumayı mümkün kılan unsurlarla (belirsiz belirleyici olarak nitelendirilen *bir* sözcüğü ve belirsiz kapsayıcı okumayı mümkün kılan *-LAr* çoğul ekiyle) anlamsal açıdan uyumlu olduğunu göstermektedir.^{17, 18} Bu veriler ayrıca *böyle* işaret sözcüğü kullanımının *bir* sözcüğü ve *-LAr* çoğul ekinin yokluğuna duyarlı olduğunu da bize göstermektedir (bkz. 5c). Peki bu tespitimiz doğruysa, aşağıdaki (6b) ve (7b)'de *bir* sözcüğü ve *-LAr* eki içermeyen [AÖ *böyle balık*] ve [AÖ *böyle pasta*] kullanımlarının geçerli oluşu nasıl açıklanmalıdır?

(6) (Arkadaşlarıyla birlikte gittiği restoranda konuşucuya balon balığı eti ikram edilmiştir. Konuşucu, balığı yemeden önce arkadaşlarına seslenir.)

- Ben hayatımda [*böyle bir balık*] yemedim.
- Ben hayatımda [*böyle Ø balık*] yemedim.
- Ben hayatımda [*Ø Ø balık*] yemedim.

(7) (Konuşucu, pastane vitrinindeki pastalara dinleyicinin dikkatini çeker.)

- Ayşe [*böyle pasta-lar*] sever.
- Ayşe [*böyle pasta-Ø*] sever.
- Ayşe [*Ø pasta-Ø*] sever.

(6a)'da köşeli parantezle belirtilen AÖ içinden önce *bir* sözcüğü çıkarılmış (bkz. 6b), ardından *bir* sözcüğüne ek olarak *böyle* sözcüğü çıkarılmıştır (bkz. 6c).¹⁹ Benzer biçimde, (7a)'da köşeli parantezle belirtilen AÖ içinden de önce *-LAr* çoğul eki (bkz. 7b), ardından *-LAr* ekiyle birlikte *böyle* sözcüğü çıkarılmıştır (bkz. 7c). Tüm bu eksiltme işlemlerine rağmen, verilen tümcelerin tamamının kabul edilebilir tümceler olduğu (6) ve (7)'de açıkça görülmektedir. (6a-b) ve (7a-b)'de gönderime konu olan varlık(lar), konuşucunun tam olarak bilmediği/bilemediği (adlandırma güçlük çektiği) söz konusu varlık sınıfının tipik bir üyesi/üyeleridir. (6c) ve (7c)'de verilen nesne AÖ'leri de *genel*

de bir –belirteç değil– sıfat/niteleyici olduğunu söylememiz mümkündür; zira Kornfilt'te (1997, s. 106) de rapor edildiği üzere, belirsiz tanımlık olan *bir*, AÖ içinde sıfatı takiben kullanılır.

¹⁵ Göksel ve Kerslake (2005), özgüllük dışı belirsiz okuma veren (5a-b)'dekine benzer AÖ'leri *belirsiz kapsayıcı* (indefinite generic) gönderim örnekleri olarak ele almaktadır.

¹⁶ (5) ile aynı durum bağlamında kullanıldığında, (5c') tümcesi için belirli okuma ve kapsayıcı okuma arasında bir çift okumadan bahsetmek mümkün olacaktır.

¹⁷ Buna karşın, *bu* ile *bir* sözcükleri arasında benzer bir anlamsal uyumdan bahsetmek mümkün değildir. Bu durum, (2) ve (3)'teki örneklerde açıkça görülmektedir.

¹⁸ Göksel ve Kerslake'e (2005, s. 331) göre, *-LAr* çoğul eki alan bir AÖ, bir sınıf oluşturan varlıklar grubuna gönderimde bulunmaktadır. Bu nedenle, *-LAr* eki barındıran bir AÖ'nün anlamı, *yalın kapsayıcı* (bare generic) gönderime kıyasla, belirsiz kapsayıcı gönderime daha yakındır.

¹⁹ 'Ø' sembolü, söz konusu AÖ içindeki bir ögenin eksiltilmiş olduğunu göstermektedir.

(generic) anlamlıdır. Öyleyse, tüm bu tümcelerde hem konuşucu hem de dinleyici için bilinen/ortak bir nesnenin/nesnelerin varlığından bahsetmek pek mümkün görünmemektedir. Diğer bir deyişle (6) ve (7)'de köşeli parantezle belirtilen AÖ'lerin gönderimde bulunduğu varlık(lar) belirlilik özelliği taşımamaktadır. Özgüllük açısından baktığımızda, (6a-b)'deki belirsiz AÖ'lerin anlamsal çift okumaya sahip olduğunu söylemek mümkündür. (6a-b)'de örtük olumsuzluk (-mA) biçiminin kullanılmış olması, konuşucunun geçmiş olay bilgisini temel alan evren içinde söz konusu balığı yeme koşulunun gerçekleşmemiş olduğunu; dolayısıyla, konuşucu için söz konusu balığın var olmadığını göstermektedir. Yani, (6a-b)'deki *böyle bir balık* ve *böyle balık* AÖ'leri özgüllük dışı değer almaktadır. Diğer yandan, gerçek dünyada da söz konusu balığı yeme eylemi konuşucu için henüz gerçekleşmemiştir. Bununla birlikte, konuşucunun az sonra yiyeceği balık hemen gözünün önünde durmaktadır. Diğer bir deyişle, (6a-b)'deki balık konuşucu için gönderimi olan bir varlıktır. Dolayısıyla, *böyle bir balık* AÖ'sü için özgül okuma söz konusudur. (6c)'deki *balık* AÖ'sü genel anlamlıdır ve belli bir balığa gönderim yapmamaktadır. Bu nedenle özgüllük okuması yoktur. (7a)'daki geniş zaman kipi -(A/I)r, özgüllük üzerinde (6a-b)'dekine benzer bir sınırlılık oluşturmaktadır. (7a-b)'deki tümcede yüklem belirtiği olay varsayımsal yapıdadır ve bu nedenle ne belli ne de var olan bir grup pastadan söz edilemez; dolayısıyla konuşucu için belli pastalara gönderim söz konusu değildir. Yani, (7a-b) tümcesi içinde *böyle pastalar* ifadesi özgüllük dışı okuma almaktadır. Diğer yandan, (7a-b)'de konuşucunun Ayşe'yi yakından tanıdığı ve neyi sevip sevmediğini bildiği bir durumda, *böyle pastalar* ve *böyle pasta* AÖ'leri özgül okuma verebilmektedir. (7c)'de ise, (6c)'dekine benzer biçimde, *pasta* AÖ'sü genel anlamıyla kullanılmıştır ve bu nedenle özgüllük dışı değer almaktadır. Ancak birden fazla ögenin çıkarılmış olması, (6c) ve (7c)'deki tümcelerin anlamını (ilk hali olan 6a ve 7a'ya göre) tamamıyla değiştirmiş görünmektedir; konuşucu (6c)'de *hayatı boyunca (hiç) balık yemediğini*, (7c)'de ise *Ayşe'nin (kek, kurabiye vb. değil) sadece pasta seviyor olduğunu* anlatmak istemektedir. Bu şekilde düşündüğümüzde, *bir* sözcüğü ya da -*lar* ekinin kullanılmadığı (6b) ve (7b) tümcelerinde *böyle balık* ve *böyle pasta* AÖ'leriyle verilmek istenen anlamın, (6c) ve (7c)'ye kıyasla (6a) ve (7a)'daki örneklerle daha yakın olduğunu söylememiz mümkündür. Çünkü (6b) ve (7b)'de konuşucu, *böyle balık* ve *böyle pasta* AÖ'leriyle, (6c ve 7c)'deki gibi) tüm varlık sınıfına değil, (6a ve 7a'da olduğu gibi) o varlık sınıfının tipik bir üyesine gönderimde bulunmaktadır.

Bu noktada yukarıdaki sorumuza (6b ve 7b)'deki *böyle* işaret sözcüğü kullanımının *bir* sözcüğü ve -*lar* ekinin yokluğuna neden duyarlı olmadığı sorusuna) geri dönersek; (6b) ve (7b)'de *bir* sözcüğü ve -*lar* eki içermeyen [*böyle balık*] ve [*böyle pasta*] AÖ'lerinin sadece, (6b)'de *hayatımda* ifadesi ile birlikte *yemek* eylemine eklenen -*mA* olumsuzluk eki varlığında ve (7b)'de *sevme* eylemine eklenen -(A/I)r geniş zaman (aorist) eki varlığında ortaya çıktığını söylememiz mümkündür. Çünkü bu ifade ve ekleri barındırmayan tümceler geçerli yorumlama taşımayacaktır. Bu durum (6b') ve (7b') örneklerinde açıkça görülmektedir.

(6b') *Ben *böyle balık* yedim.

(7b') *Ayşe *böyle pasta* sevecek.

Diğer bir deyişle, (5a-b)'deki kullanımlarından farklı olarak, *bir* sözcüğü ve -*lar* eki içermeyen (6b) ve (7b)'deki *böyle* işaret sözcüğü kullanımlarını biçimbilimsel-anlambilimsel olarak sınırlandırılmış bağlamlarda ortaya çıkan (bağlam duyarlı) kullanımlar olarak değerlendirmek mümkündür.

Yukarıdaki tespitler ve görüşler ışığında, [_{AÖ} *böyle*+(*bir*)+A] ve [_{AÖ} *böyle*+A+(*lar*)] öbeklerinin belirsiz gönderim özelliği sergilediğini söylemek mümkündür.²⁰ Bu şekilde düşündüğümüzde, örnek (2) ve (3)'te *böyle* işaret sıfatı kullanımının kabul edilebilir olmasını, bu sözcüğü içeren AÖ'nün esasen *belirsiz tanımlama yapma* potansiyelinin doğal bir sonucu olarak görmemiz mümkün olacaktır. Çünkü (2) ve (3)'te gönderime konu olan *belirsiz* öncül AÖ (2'de *bir standart* ve 3'te *bir yer*) ancak ve ancak *böyle* sözcüğü barındıran belirsiz eşgönderimli bir AÖ ile uyum içinde çalışabilecektir.

3.2. *Böyle* ve *Bu* Arasında Değiştirimin Mümkün Olduğu Durumlar

Bölüm 3.1'de, *böyle* işaret sözcüğü kullanımı kabul edilebilir olan örneklerde *bu* sözcüğü kullanımının kabul edilebilir olmadığı durumları inceledik. Ayrıca, verilen örneklerde, neden sadece *böyle* işaret sözcüğü kullanımının kabul edilebilir olduğu ve neden *bu* sözcüğü kullanımının kabul edilebilir olmadığı hususlarına anlambilimsel-edimbilimsel bir açıklama getirmeye çalıştık. Bu bölümde, *böyle* işaret sözcüğü kullanımı kabul edilebilir olan tümcelerde *bu* sözcüğü kullanımının da kabul edilebilir olduğu durumlar üzerinde duracağız. Bunun için önce aşağıdaki örneğe bir göz atalım.

(8) Henüz tanışmadığım ama adını bugün sıkça duyduğum **Jason Redbridge**, bütünüyle bir muamma. Dev bir çokuluslu grubun başındaki, aristokrat bozması, güce ve iktidara tapan **bir adam** olduğundan hiç kuşum yok. İnternet'te onun ve büyük dedelerinin hakkında okuduklarımı hesaba katmıyorum bile. {**Böyle bir adamın**/bu adamın} gözünde benim ne kadar değerim olabilir ki bütün yaşamımı garanti altına alacak ve beni lükse, konfora boğacak külfetlerin altına girsin? (Eldem, 2004, s. 335)

(8)'deki *bir adam* AÖ'sü (dev şirketler grubunun başında bulunan, aristokrat olan, güce ve iktidara tapan adamlar kümesi içindeki) herhangi bir adama değil, bir önceki tümcede bahsi geçen ve konuşucu/yazarın attığı özellikleri taşıyan **Jason Redbridge** (bundan sonra JR) adlı belli bir adama gönderim yapmaktadır. Yani, *bir adam* AÖ'sü varoluş okuması veren, dolayısıyla konuşucu için özgül değer taşıyan bir AÖ'dür. Belirlilik kavramı açısından baktığımızda, *bir adam* AÖ'sünün belirli tanımlama yaptığını söylememiz mümkündür; çünkü tanıdık olma, *bir adam* AÖ'sünün *geçmiş bilgiyle* (daha önce söyleme aktarılmış olan JR ifadesiyle) ilişkilendirilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Böylece, konuşucu ve dinleyici (okuyucu) için ortak *bir adamın* varlığından bahsetmek mümkün olmaktadır. Diğer yandan, *bir adam* AÖ'sünün belirsiz tanımlama yapan bir AÖ olduğu söylemek de mümkündür; zira JR ile ilgili olarak, konuşucu ile dinleyici arasındaki *ortak bilgi* durumu *tersbakışimli* (antisymmetric) bir nitelik sergilemektedir. Konuşucuya JR'den sıkça bahseden kişiler/dinleyiciler JR'yi yakından tanımaktadır; zira söz konusu kişiler JR'nin çalışanlarıdır. Buna karşın, konuşucunun JR hakkında pek bir bilgisi yoktur; söz konusu çalışanlarla aralarında geçen diyaloglarda sadece JR'nin adı geçmiş, JR ile ilgili ayrıntılı betimleyici bilgi sunulmamıştır. Ayrıca konuşucu, *muamma* olarak tanımladığı JR ile şahsen tanışmamıştır ve JR hakkındaki bilgi internetten okuduklarıdır sınırlıdır. Dolayısıyla, bu durum (konuşucu ve dinleyici arasındaki *tersbakışimli bilgi* durumu) konuşucu için ortak bir JR hakkında konuşmayı zorlaştırılmaktadır. Bu tespitimiz doğrusa (yani 8'deki *bir adam* AÖ'sü belirlilik taşıyorsa), Heim'in (1982) *yenilik* ve *tanıdıklık koşullarının*, (8) örneğindeki *belirsiz* okumayı açıklama yeterliğine sahip olmadığını söylememiz mümkündür. Yenilik koşulu (8)'de yetersiz kalmaktadır; çünkü *bir adam* AÖ'sünün

²⁰ Bu tespitimizle paralel biçimde, Göksel ve Kerslake (2005) de benzerlik anlamı taşıyan *böyle/şöyle/öyle* sözcüklerinin belirsiz belirleyici olduğunu, Bilgin (2002) de *böylesi* sözcüğünün bir belgisiz sıfat olduğunu rapor etmektedir.

gönderimde bulunduğu varlıktan söylemde ilk kez bahsedilmemektedir. Tanıdıklık koşulu da yetersiz kalmaktadır; çünkü yukarıda bahsedildiği üzere, konuşucu ve dinleyici arasında tersbakışmalı bir bilgi durumu söz konusudur. Öyleyse, (8)'deki **bir adam** AÖ'sünün belirsiz kullanımı nasıl açıklanmalıdır? Bu sorunun muhtemel cevaplarında biri şudur; ilk durumda, gönderenin doğrulanması, konuşucu ve dinleyicinin *uzun süreli bellekleri* (long-term memory) üzerinden değil, söylem evrenine aktarılmış olan ögenin geçici olarak depolandığı bellek olan *kısa süreli bellek* (short-term memory) üzerinden gerçekleşmektedir.²¹ Başka bir deyişle, ilk durumda (yani **bir adam** AÖ'sünün *belirli* okuma aldığı durumda) tanıdıklık, daha önce söylem evrenine aktarılarak kısa süreli bellekte muhafaza edilmiş, **bir adam** AÖ'süyle eşdizimli (co-indexed) JR AÖ'süne konuşucu ve dinleyicinin doğrudan erişimi yoluyla sağlanmaktadır. Diğer yandan, ikinci durumda (yani **bir adam** AÖ'sünün *belirsiz* okuma aldığı durumda) tanıdıklık, konuşucunun ve dinleyicinin uzun süreli bellekleri üzerinden gerçekleşmektedir. Daha somut bir ifadeyle, (8)'de **bir adam** AÖ'sünün gönderimde bulunduğu JR adlı kişi üzerinden, konuşucunun uzun süreli belleğine erişimi mümkün değildir; zira konuşucunun uzun süreli belleğinde JR ile ilgili depolanmış herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu şekilde düşündüğümüzde iki çeşit *tanıdıklıktan* söz etmek mümkün olacaktır:

(9) (i) Gönderge tanılama işleminin *kısa süreli bellek* üzerinden gerçekleştirildiği tanıdıklık

(ii) Gönderge tanılama işleminin *uzun süreli bellek* üzerinden gerçekleştirildiği tanıdıklık

Heim'in (1982) çalışmasında tanıdıklık koşulu belirli olma, yenilik koşulu da belirsiz olma durumuyla ilişkilendirilmiştir; yani *tanıdık* olan AÖ'ler belirli, *yeni* olan AÖ'ler ise belirsiz AÖ'lerdir. Buna karşın, (9)'daki yaklaşımımızda, hem (i) hem de (ii)'deki tanıdıklık kavramı için belirli ve belirsiz durumlardan ayrı ayrı söz etmek mümkündür. Örneğin, söylemde gönderi olan bir AÖ'den daha önce bahsedilmişse, yani konuşucunun ve dinleyicinin söz konusu AÖ ile ilgili kısa süreli belleğine erişimi mümkünse, bu AÖ belirli okuma olacaktır. Diğer yandan, gönderi olan bir AÖ'den söylemde ilk kez bahsedilmişse, yani konuşucunun ve dinleyicinin söz konusu AÖ ile ilgili kısa süreli belleğine erişimi mümkün değilse, o zaman söz konusu AÖ belirsiz okuma olacaktır.

²¹ *Bellek*, genel olarak bilgiyi kodlama, depolama ve geri getirme kapasitesi olarak tanımlanır (Gerrig & Zimbardo, 2018). Schacter, Gilbert ve Wegner'e (2011) göre *kodlama*, algılanan, düşünülen ya da hissedilen bir şeyi kalıcı anıya dönüştürme sürecini; *depolama*, kodlanmış bilginin zaman içerisinde bellekte saklanması sürecini; *geri getirme*, kodlanmış ve depolanmış bilgiyi hatırlama sürecini ifade eder. Atkinson ve Shiffrin (1968) tarafından önerilen modele göre bilginin depolanmasından üç ayrı bellek sorumludur: (i) duyuşsal kayıtlar, (ii) kısa süreli depo ve (iii) uzun süreli depo. Günümüzde, algısal psikoloji alanında çalışma yapan araştırmacılar söz konusu *kayıt/depo* alanlarını yaygın olarak *bellek* sözcüğüyle ifade etmektedir. Işık (2018, s. 330) duyuşsal belleği "duyu organları aracılığı ile alınan bilgilerin birkaç saniye veya daha kısa bir süre için tutulduğu yer" olarak tanımlar. Işık'a göre "kısa süreli bellek, bilginin hem sınırlı *miktarda*, hem de sınırlı *süreyle* saklandığı yerdir. Dolayısıyla alınan bilgi, kısa süreli bellekte birkaç saniyeden fazla, ancak bir dakikadan daha az süreyle tutulmaktadır." (Işık, 2018, s. 332) Atkinson ve Shiffrin (1968) modal modeline göre, kısa süreli bellek, bilginin sadece kısa süreli saklanmasıyla ilgili süreçleri değil, aynı zamanda bilginin uzun süreli bellekten geri alınmasıyla ilgili süreçleri de yönetir. Uzun süreli bellek, "kısa süreli ve duyuşsal belleklerden edinilen her türlü deneyim, olay, bilgi, duygu, beceri, kelime, kategori, kural ve yargının deposudur" (Gerrig & Zimbardo, 2018, s. 205). Uzun süreli belleğin kapasitesinin ve süresinin bir sınırı yoktur (Best, 1995; Solso, Maclin & Maclin, 2010; Işık, 2018).

Benzer biçimde, gönderimi olan AÖ'den söylemde daha önce bahsedilmişse ve bu AÖ düzenli tekrar yoluyla ya da kişinin anı/ortak geçmiş deneyimleriyle ilişkilendirmesi sonucu uzun süreli belleğinde depolanmışsa, yani konuşucunun ve dinleyicinin söz konusu AÖ ile ilgili uzun süreli belleğine erişimi mümkünse, bu AÖ belirli okuma olacaktır. Aksi takdirde söz konusu AÖ belirlilik taşımayacaktır.²²

Heim'in (1982) tanıdıklık kavramına bu tarz bir yaklaşım, yine Heim (1982) tarafından öne sürülen yenilik koşuluna başvurmaksızın, bir önceki kısımda sunulan (2) ve (3) örneklerindeki *bir standart* ve *bir yer* AÖ'lerinin belirlilik statülerinin tek bir kavramla açıklanmasını olanaklı kılacaktır. Çünkü yukarıdaki yaklaşımımıza göre, iletişime katılan kişilerin ne kısa ne de uzun süreli belleklerinde (2)'deki *bir standart* ve (3)'teki *bir yer* AÖ'leriyle ilişkilendirebileceği eşdizinli başka bir *varlık* (entity) bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu AÖ'lerin belirsiz tanımlama yaptığını söylememiz mümkün olacaktır. Benzer biçimde, bu yaklaşım, *tanıdıklık* kavramıyla açıklanamayan aşağıda eğik yazı tipiyle verilen AÖ'lerin nasıl hem belirli hem de belirsiz okuma aldıklarını anlamamıza da yardımcı olacaktır.

(10) Eğer *bu kedinin sahibi* gelseydi, kediyi ona geri verirdim.

(11) Yalnızca *öğrenci temsilcisi* fakülte yönetim kurulu toplantısına katılmalı.

(12) Hükümet *önceki kabinenin yolsuzluklarını* araştırmak için bir kurul oluşturdu.

(10)-(12) örnekleri Emeksiz'den (2003, s. 76) alıntılanmıştır. (10)-(12)'deki *bu kedinin sahibi*, *öğrenci temsilcisi*, *önceki kabinenin yolsuzlukları* AÖ'lerinden söylemde ilk kez bahsedilmektedir. Dolayısıyla, en azından dinleyicinin, kısa süreli belleğinde bu AÖ'lerle ilişkilendirebileceği eşdizinli bir varlık bulunmamaktadır. Bu anlamda bu AÖ'lerin belirsiz betimleme yaptığını söylemek mümkündür. Diğer yandan dinleyicinin, söz konusu *kedinin sahibini*, *öğrenci temsilcisini* ve *önceki kabineyi* ve *yolsuzluklarını* bildiği bir durumda, yani söz konusu varlık ve olaylara ilişkin dinleyicinin uzun süreli belleğinin erişime açık olduğunu konuşucunun bildiği bir durumda, bu AÖ'lerin belirli tanımlama yapması mümkündür.²³

Bu şekilde düşündüğümüzde, (8) örneğinde *böyle* yerine *bu* kullanımının (ya da tam tersi bir kullanımın) kabul edilebilir olmasını, bu örnekte *bir adam* ifadesini barındıran tümcenin belirlilik açısından birden fazla okumaya sahip olmasının doğal bir sonucu olarak görmek mümkündür. Yani (8)'deki *bir adam* AÖ'sünün dinleyici tarafından belirli

²² Heim'a (1982) göre *tanıdıklık* kavramı sadece *tanıdık olma* durumuyla/anlamıyla özdeştir. Mevcut çalışmada ise *tanıdıklık*, hem *tanıdık olma* hem de *tanıdık olmama* durumunu/anlamını kapsayan bir kavram olarak ele alınacaktır.

²³ (10)-(12) örneklerindeki eğik yazı tipiyle belirtilen AÖ'lerin belirli kullanımlarını, Himmelmann'ın (1996) tabiriyle *algısal kullanım* örnekleri olarak değerlendirmek mümkündür; çünkü a) gösterilmek istenen varlık konuşma ortamında bulunmamaktadır ve b) söz konusu varlığın doğrulanması konuşucunun ve dinleyicinin ortak geçmiş deneyimleri yoluyla edindiği *özel ortak bilgisi* (specific shared knowledge) üzerinden gerçekleşmektedir. Öyleyse, *tanıdıklık* kavramına (9) tarzı bir yaklaşım, bu çalışmadaki iç gönderimsel kullanım örnekleri dahil olmak üzere, Himmelmann'ın (1996) algısal kullanım olarak nitelediği örnekler ile (10)-(12) tarzı örneklere de etraflı bir açıklama getirilmesine olanak tanıyacaktır (Türkçe işaret sözcüklerinin algısal kullanımlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için Balpınar'a (2021) başvurulabilir). Ayrıca (9)'daki yaklaşım, *özel ortak bilginin* oluşum sürecini anlamayı sağlayan ilgili bazı ip uçları da sunmaktadır. Bununla birlikte, bu çalışmanın amacı, *bu* ve *böyleyle* ilgili işleyiş süreçlerini içine alan bir bellek modeli oluşturmak değil, sadece bu sözcüklerinin dağılımsal özelliklerine ışık tutmaktır.

bir adam olarak yorumlanması durumunda *bu*, belirsiz bir adam olarak yorumlanması durumunda ise *böyle* kullanımının işlevsel olduğunu söylememiz mümkündür.

İç gönderimsel kullanımda, öncül adın belirlilik açısından çift okunmalı olduğu (8) tarzı örneklerde, *böyle* ve *bu* işaret sözcüklerinden hangisinin tercih edileceği hususu, öncül ad ile işaret sözcüğünü içeren eşgönderimli AÖ arasındaki belirlilik temelli anlamsal uyum koşulunun sağlanması kaydıyla, konuşucu/yazarın inisiyatifine bırakılmış görünmektedir. Bununla birlikte, söz konusu *konusucu inisiyatifinin* bazı anlam-edimbilimsel sınırlılıklara tabi olduğu örneklerle de rastlamak mümkündür.

(13) A1: Ninelerinden duyduğu, **eski bir metin**den bahsetmiş buna Gwen. Fenike veya Kenan menşeli **bir vesika**. Çok daha eski bir Mısır yazısından tercüme edilip kopyalandığı biliniyor ama gören veya okuyan yok. Rivayete göre, 'farklı kan'a sahip olanların, yani 'Şeytanın Çocukları'nın diğerlerinden nasıl ayırt edileceğini, güçlerini ve kudretlerini nereden aldıklarını, neler yiyip içtiklerini ve onların nasıl öldürülebileceğini anlatan, epey teferruatlı **bir metin**miş bu. Gwen'e göre, şu Muhafızlar denen insan avcılarının atası olan bir grup rahip tarafından yazılan, çok gizli tutularak saklanmış **bir vesika**. Bir kopyası da '**Belial Parşömeni**' diye bilinirmiş. Bizim Yakup duyar duymaz kafayı takmış buna, mutlaka bulup okumalıyım diye. (Eldem, 2004, s. 94-95)

(...)

A2: Beni asıl enterese edense, kitabın sayfalarından birinde bulduğum bir not oldu. Kütüphaneden bu kitabı benden önce alan biri, her kimse artık, sayfalardan birinin kenarına kurşun kalemle '**Belial Parşömeni**' yazıp bir de ünlem koymuş. Notu düştüğü sayfa ve paragraf, tam da cadıların sonsuz hayat büyülerinden bahseden bölüme denk düşüyor. Taktım mı kafama şimdi ben **bu parşömeni!**

B1: Yani kim bilir kimin çiziktirdiği bir iki satır yüzünden mi tası tarağı toplayıp yıllarca Ortadoğu'da **bir parşömen** aradın?

A3: Sabırlı ol Yakup'un oğlu. Sözümlü kesme ki, bir an evvel bitsin şu hikâye, sen de kurtul, ben de kurtulayım! Gittim tarih hocama sordum, duymuş mu **böyle bir parşömeden** bahsedildiğini diye. Haberi yok. (Eldem, 2004, s. 99-100)

(13) örneği iki kişinin karşılıklı konuşmasını içermektedir (A1-3 ve B1 vb. ifadeler, tartışmayı daha anlaşılır kılmak amacıyla sonradan metne eklenmiştir). Konuşucu A'ya ait ikinci konuşma metni (A2) içindeki **bu parşömen** AÖ'sünün gönderimde bulunduğu varlıktan (**Belial Parşömeni**; bundan sonra BP), A1-A2 konuşma metinleri içinde –farklı biçimlerde de olsa– önceden bahsedilmektedir.²⁴ Böyle bir durumda, söz konusu varlık ile ilgili olarak, konuşucu A ve B'nin kısa süreli belleklerinin erişime açık olduğunu söylememiz mümkündür. Dolayısıyla, A2 metni içinde BP AÖ'sünün hem konuşucu A hem de konuşucu B için belirlilik taşıdığı söylenebilir. Bu tespitimiz doğruysa, konuşucu A'nın söz konusu parşömene *bu* işaret sözcüğünü kullanarak gönderimde bulunması yerinde olacaktır; çünkü bir önceki kısımda değinildiği üzere, [_{AÖ} *bu*+A] *belirli* tanımlama yapma işlevine sahiptir. Gerçekten de, (13) örneği incelendiğinde, konuşucu A'nın söz konusu varlığı *bu* sözcüğüyle işaretlediği görülmektedir (bkz. 13/A2). Bununla birlikte, konuşucu A'ya ait son konuşma metninde (bkz. 13/A3), aynı konuşucunun aynı varlığa gönderimde bulunmak için bu kez *böyle* sözcüğünü kullandığı da gözden kaçmamaktadır. Burada, *böyle* işaret sözcüğü kullanımını belirleyen koşulun, konuşucu B'nin göndergeye ilişkin bilgi düzeyi olduğu ileri sürülebilir. Konuşucu A, dolaylı (başkasından duyum) ya da dolaysız biçimde (bizzat araştırarak) edinmiş olsa da BP

²⁴ Birinci konuşma metni içinde BP'nin farklı adlarla (metin, vesika) ifade edildiği görülmektedir. Ayrıca üçüncü konuşma metni (13/A3) içinde, dolaylı biçimde de olsa, üçüncü tümcedeki *Notu* sözcüğüyle BP'den bir kez daha bahsedilmektedir; zira burada *nottan* kasıt üzerinde '**Belial Parşömeni**.' yazılı olan nottur.

hakkında bir miktar bilgiye sahiptir ve bildiklerini konuşucu B ile paylaşmaktadır. Yani BP'ye ait bilgi, konuşucu A tarafından zengin betimleyici içerikle birlikte tekraren söylem evrenine aktarılmıştır. Böyle bir durumda, (9-ii)'deki yaklaşımımıza göre, konuşucu B'nin BP ile ilgili olarak uzun süreli belleğinin erişime açık olması beklenir. Ancak (13) örneğinde, kısa süreli bellekte depolanan göndergeye ait bilginin zengin betimleyici içerikle birlikte tekraren söylem evrenine aktarılması, söz konusu bilginin konuşucu B'nin uzun süreli belleğine işlenmesi için yeterli görünmemektedir.²⁵ Konuşucu B'nin, kendi sözcüsü (B1) içindeki *parşömen* sözcüğünü *bir* belirsiz belirleyicisiyle nitelemesi bu tespitimizi doğrular niteliktedir. Ayrıca konuşucu B, aşağıdaki (13'/B1ç)'de görüldüğü üzere, BP *özel adını* (proper name) çıplak haliyle kullanamamakta; bu adı bir alıntılama biçimi (*denen*) ve/veya işaret sözcüğüyle (*bu*) birlikte kullanmak durumunda kalmaktadır (bkz. 13'/B1a-c).

- (13') B1: a. Yani kim bilir kimin çiziktirdiği bir iki satır yüzünden mi tası tarağı toplayıp yıllarca Ortadoğu'da **bu** parşömeni aradın?
 b. Yani kim bilir kimin çiziktirdiği bir iki satır yüzünden mi tası tarağı toplayıp yıllarca Ortadoğu'da Belial Parşömeni **denen** vesikayı aradın?
 c. Yani kim bilir kimin çiziktirdiği bir iki satır yüzünden mi tası tarağı toplayıp yıllarca Ortadoğu'da **bu** Belial Parşömeni **denen** vesikayı aradın?
 ç. ??Yani kim bilir kimin çiziktirdiği bir iki satır yüzünden mi tası tarağı toplayıp yıllarca Ortadoğu'da **Belial Parşömeni'ni** aradın?

Buna karşın konuşucu A, (13/A1-2)'de görüldüğü üzere, işaret sözcüğü ya da herhangi bir alıntılama biçimi kullanmaksızın BP adını çıplak biçimiyle kullanabilmektedir. Bu durum bize; konuşucu A'nın BP'den doğrudan bahsedecek düzeyde *artalan bilgiye* (background knowledge) sahip olmasına karşın, konuşucu B'nin aynı varlıktan doğrudan bahsedecek düzeyde artalan bilgiye sahip olmadığını göstermektedir. Diğer bir deyişle, (13)'teki örnekte, konuşucu A ile konuşucu B arasındaki ortak bilgi durumunun -(8) örneğindeki benzer biçimde- tersbakışlı bir nitelik sergilediğini söylemek mümkündür.

Yukarıdaki saptamalarımız doğrusa ve *böyle* sözcüğünü içeren AÖ belirsiz tanımlama yapma potansiyeline sahipse (13)'te aynı konuşucunun aynı varlığa *böyle* sözcüğüyle gönderimde bulunması da mümkün olmalıdır. Gerçekten de konuşucu A'nın söz konusu varlığı *böyle* sözcüğüyle de işaretleyebildiği (13)'te açıkça görülmektedir (bkz. 13/A3). Ayrıca eklemek gerekir ki belirlilik kavramından bağımsız olarak (13) örneğindeki BP AÖ'sü konuşucu A için farklı, B için farklı özgülük değeri taşıyabilmektedir. Yazar evreninde, konuşucu A ve B tarafından varlığı görsel olarak teyit edilebilen bir BP bulunmamasına karşın, BP konuşucu A açısından ön varsayımsal varoluş bildiren bir nesnedir. Bu nedenle, en azından, konuşucu A gönderimi açısından söz konusu AÖ'nün özgül olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan, konuşucu B, söz konusu BP'nin var olduğuna inanmamaktadır; yani, BP konuşucu B için ön

²⁵ Peki, (13) örneğinde göndergeye ait bilginin konuşucu B'nin uzun süreli belleğine işlenmesini engelleyen etmen(ler) ne(ler)dir? Bu sorunun muhtemel cevabının BP'ye ait bilginin kodlanması (bilginin alınması) süreciyle ilgili olduğu düşünülebilir. Bilgiyi sadece kısa süreli bellekte tutmak, o bilgiyi uzun süreli bellekte depolamak için yeterli değildir (Craik & Watkins, 1973). Bunun için, bilginin uzun süreli bellekteki bilgilerle/anılarla ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Bu aşamada, gönderenin konuşucu B için gönderimsel (özgül) bir varlık olması, söz konusu ilişkilendirme işlemi kolaylaştıracaktır. Ancak B1 konuşma metninden de anlaşılacağı üzere, BP konuşucu A için gönderimi olan bir varlık değildir.

varsayımsal varoluş bildirmeyen, dolayısıyla konuşucu B için gönderimi olmayan bir varlıktır.²⁶

Örnek (13)'te BP'ye gönderimde bulunmak için önce *bu* işaret sözcüğünü kullanan konuşucu A (bkz. 13/A2), en son konuşma metni olan A3 içinde ikinci kez aynı parşömeğe gönderimde bulunmak için (13/A2'ye benzer biçimde) *bu* kullanması da mümkünken bu kez *bu* kullanmayı tercih etmemektedir. Peki, (13)/A4'te konuşucu A'nın *bu* kullanımını sınırlandıran etmen(ler) ne(ler)dir? Bu sorunun muhtemel cevabının; konuşucu B'ye ait sözce (B1) içindeki *bir parşömen* ifadesinin varlığı ve buna bağlı olarak konuşucu A'nın daha etkili bir bildirişim isteği olduğunu söylemek mümkündür. B1'deki *bir parşömen* ifadesi, söz konusu varlık sınıfının tipik bir üyesine gönderimde bulunmaktadır. Yani, *bir parşömen* AÖ'sü belirsiz genel okumalı bir AÖ'dür. Bu nedenle konuşucu B açısından özgüllük dışı okumalı belirsiz varlık niteliği taşımaktadır. Bu tespitimiz doğruysa, konuşucu A söz konusu AÖ'yü –konuşucu B bakış açısından– özgüllük dışı belirsiz okumasıyla algılayacaktır. Böyle bir durumda, Grice'ın (1975) *bildirişim ilkelerine* (maxims of conversation) göre bildirişimin daha etkili ve düzgün olabilmesi adına konuşucu A'nın oluşturduğu *özümlü belirli/belirsiz varlık* çıkarımı geçerliğini kaybedecek ve BP AÖ'sü konuşucu A tarafından *özümlü dışı belirsiz* bir AÖ olarak işlenecektir. Tabii bu, edimbilimsel bir kısıtlama olduğundan, yerine getirilmemesi durumunda (yani *böyle* yerine *bu* işaret sözcüğünün tercih edilmesi durumunda), konuşucu B, göndergeye ilişkin bilgi düzeyinin dikkate alınmadığını ya da konuşucu A'nın bildirişimde iş birliğine kapalı biri olduğunu düşünebilir. Diğer bir deyişle, öncül adı içeren AÖ ile işaret sözcüğünü içeren eşgönderimli AÖ arasında belirlilik temelli anlamsal uyumun sağlanması kaydıyla, *böyle* sözcüğü yerine *bu* kullanımı da mümkündür; ancak anlam-edimbilimsel bir etmenin varlığı nedeniyle, (13) örneğinde *bu* işaret sözcüğünün kullanımı sınırlandırılmaktadır. Söz konusu kısıtın ortadan kaldırıldığı (13'') tarzı bir bağlamda, konuşucu *böyle* ve *bu* sözcükleri arasından özgürce seçim yapabilecektir (bkz. örnek 13'', beşinci tümce).

(13'') A: Beni asıl enterese edense, kitabın sayfalarından birinde bulduğum bir not oldu. Kütüphaneden bu kitabı benden önce alan biri, her kimse artık, sayfalardan birinin kenarına kurşun kalemle '**Belial Parşömeni**' yazıp bir de ünlem koymuş. Notu düştüğü sayfa ve paragraf, tam da cadıların sonsuz hayat büyülerinden bahseden bölüme denk düşüyor. Taktım mı kafama şimdi ben {**bu parşömeni**/*böyle bir parşömeni}! Gittim tarih hocama sordum, duymuş mu {**böyle bir parşömenden**/bu parşömenden} bahsedildiğini diye. Haberi yok.

Şu ana kadarki tespitlerimiz doğruysa, o zaman (13'') örneğinin dördüncü tümcesindeki *bu parşömeni* ifadesi yerine *böyle bir parşömeni* ifadesi kullanımının kabul edilebilir olduğunu söylememiz gerekir. Ancak, gerçek kullanımda, *bu parşömeni* ifadesinin *böyle bir parşömeni* ile değiştiriminin mümkün olmadığı (13'') örneğinde açıkça görülmektedir. Bu gözlem, yanıtlanması gereken başka bir soruyu karşımıza çıkarmaktadır: (13'')'te [_{AÖ} *bu*+A] ve [_{AÖ} *böyle*+*bir*+A] arasındaki değiştirimi kısıtlayan diğer etmen(ler) ne(ler)dir? Bu sorunun yanıtını verebilmek için önce aşağıdaki (13''') örneğini inceleyelim.

²⁶ Enç (1991) ve Göksel ve Kerslake (2005) belirli olan AÖ'nün her zaman özümlü değer taşıdığını ileri sürmektedir. Bununla birlikte, (13) örneğinde belirli olan BP AÖ'sünün aynı zamanda özgüllük dışı değer aldığı gözlemlenmektedir. Diğer bir deyişle, belirli olma özümlü olma için bir ön koşul oluşturmamaktadır. Emeksiz (2003) de belirlilik ve özgüllüğün, anlamsal olarak ilişkili olmakla birlikte, birbirinden farklı kavramlar olduğunu, özgüllüğün tanımlanması için belirlilik ölçütlerinin kullanılamayacağını rapor etmektedir.

(13'') A: Beni asıl enterese edense, kitabın sayfalarından birinde bulduğum bir not oldu. Kütüphaneden bu kitabı benden önce alan biri, her kimse artık, sayfalardan birinin kenarına kurşun kalemle '**Belial Parşömeni**' yazıp bir de ünlem koymuş. Notu düştüğü sayfa ve paragraf, tam da cadıların sonsuz hayat büyülerinden bahseden bölüme denk düşüyor. Taktım mı kafamı şimdi ben {**bu parşömene/böyle bir parşömene**}! Gittim tarih hocama sordum, duymuş mu {**böyle bir parşömenden/bu parşömenden**} bahsedildiğini diye. Haberi yok.

(13''')'teki durum bağlamıyla (13'')'teki tamamen aynıdır. (13''')'te, (13'') örneğinden farklı olarak, -(y)A yönelme durum eki ve -(y)I belirtme durumu eki kullanımında bir değişiklik olduğu görülmektedir (13'''' örneğinde kalın eğik yazı tipiyle gösterilen kısımlara bakınız). Bu değişikliklerle birlikte, (13'') örneğinde geçerli olmayan [AÖ *böyle+bir+A*] kullanımının (13''')'te tamamen geçerli hâle geldiği görülmektedir. Bu gözlem bize şunu göstermektedir: (13'') örneğinin dördüncü tümcesindeki *böyle bir parşömeni* AÖ'sü kullanımının geçerli olmaması, bu AÖ'ye yüklenen belirtme durumu ekinin varlığı ile ilişkilidir. Öyleyse, bu noktada [AÖ *böyle+bir+A*]+(y)I diziliminin uygun kullanımını belirleyen anlambilimsel koşul(lar) bulunduğunu varsayalım. Acaba bu yapı kullanılarak gerçekleştirilecek bir gönderimin başarıya ulaşması için gereken koşul(lar) ne(ler) olmalıdır? Bu sorunun yanıtını verebilmek için aşağıdaki (14a-b) örneklerine bir göz atalım.

(14) (Konuşucu, İtalyan kurtlu peyniri Casu Marzu'yu dinleyiciye göstererek)

a. Ali *böyle bir peynir* yiyecek. (Özgül belirsiz + özgüllük dışı belirsiz)

b. Ali *böyle bir peyniri* yiyecek. (Özgül belirsiz + özgül belirli)

Örnek (14a)'da konuşucu, *böyle bir peynir* ifadesiyle göz önünde bulunan kurtlu peyniri işaret ederek, söz konusu peynir çeşidinin özelliklerini taşıyan (söz konusu pasta sınıfının tipik üyesi olan) ve konuşma ortamında var olmayan başka bir kurtlu peynire gönderimde bulunmaktadır. Bu örneklerde *yeme* eylemi henüz gerçekleşmediğinden, konuşucu ve dinleyici için tanımlanabilir ortak bir *peynirin* varlığından söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla, *böyle bir peynir* AÖ'sü (14a)'daki tümcede belirlilik taşımamaktadır. Özgüllük açısından bakıldığında, söz konusu AÖ özgül olmayla olmama arasında anlamsal çift okumaya sahiptir. Çünkü söz konusu varlık/varlıklar konuşucu açısından gönderimsel olma ya da olmama potansiyeli taşımaktadır; gönderimsel (konuşucunun bildiği belli bir pasta söz konusu) ise özgül, gönderimsel değil ise özgüllük dışı okuma söz konusudur. Diğer yandan, (14a) örneğiyle aynı durumsal bağlamda kullanılmasına karşın, (14b)'de belirtme durumunu alan *böyle bir peynir* AÖ'sü hem özgül belirsiz hem de özgül belirli okuma alabilmektedir. (14b)'deki AÖ, özgül belirsiz okumalıdır. Çünkü konuşucunun aklında belli bir peynir (örneğin, alıp dolaba koyduğu peynir) vardır ve dinleyici o peynirin varlığından bihaberdir. Ayrıca söz konusu AÖ, özgül belirli okumalıdır; zira konuşucunun aklında belli bir gönderilen vardır ve söz konusu gönderilen hem konuşucunun hem de dinleyicinin gözünün önünde durmaktadır. (14b)'deki *böyle bir peynir* AÖ'sünün '*Ali bu durumdaki peyniri yiyecek*' anlamını vermesi de ikinci okumaya ilişkin tespitimizi doğrulamaktadır.

(14)'teki örneklerde dikkate değer nokta; söz konusu nesnenin, konuşucu tarafından *belirsiz* olma durumundan kurtarılarak *belirli* hale getirilmek istenmesidir. Konuşucu (14b)'de, söz konusu nesneyi belirli kılarak acaba dinleyiciye neyi iletmeyi amaçlamaktadır? İkinci bölümde bahsedildiği üzere, *böyle* sözcüğü, işaret sözcükleri genelinin sahip olduğu *gösterim* işlevine ek olarak *tarz/hâl* belirten bir işleve de sahiptir. Bu anlamda, (14a)'daki *böyle* işaret sözcüğünün de göndergenin durumunu dinleyiciye

göstermek ve söz konusu göndergenin dış görünüşüne ilişkin hâli (kurtlu olduğunu) dinleyiciye aktarmak için kullanıldığını söylemek mümkündür. Diğer bir deyişle, (14a)'daki tümce, 'Ali nasıl bir peynir yiyecek?' sorusunun cevabı niteliğindedir. Buna karşın, (14b)'deki tümcenin sadece 'Ali nasıl bir peynir(i) yiyecek?' sorusunun cevabı olduğunu söylemek zordur; zira (14b)'de konuşucu, söz konusu peynirin kurtlu olmasının yanı sıra, bu hâldeki bir peynirin tüketilip tüketilemeyeceğine ilişkin şahsi görüşünü/değerlendirmesini de (örneğin, 'Ali'nin yenmemesi gereken bir peyniri yiyeceği' ya da 'Ali'nin sağlıklı bir peynir yiyeceği' gerçeğini) dinleyiciye aktarmaya çalışıyor görünmektedir. Konuşucunun öznel yargısını barındıran aşağıdaki tümcelerin geçerlik düzeyleri arasındaki fark da bu tespitimizi doğrular niteliktedir.

(14') a. ??Ali [asla yenmez diye düşündüğüm] *böyle bir peynir* yiyecek.

b. Ali [asla yenmez diye düşündüğüm] *böyle bir peyniri* yiyecek.

(14') örneğindeki durum bağlamıyla (14)'teki tamamen aynıdır. (14)'teki tümcelerin (14)'tekilerden farkı; (14)'teki tümcelere göndergenin niteliğine ilişkin konuşucunun öznel yargısının (köşeli parantezle belirtilen kısmın) eklenmiş olması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan tümce *kabul edilebilirlik/geçerlik* (acceptability) düzeyindeki değişimdir. (14) örneğindeki tümcelere göndergenin niteliğine dair konuşucunun öznel yargısının eklenmesi durumunda (bkz. 14'), yalın durumlu AÖ'yü barındıran tümcenin kabul edilebilirlik düzeyinin düştüğü (bkz. 14'a), buna karşın belirtme durumu yüklü AÖ'yü barındıran tümcenin ise kabul edilebilirlik düzeyinde bir değişiklik olmadığı açıkça görülmektedir (bkz. 14'b).²⁷ Söz konusu tümcelerin kabul edilebilirlik düzeyleri arasındaki bu fark bize, (14'a)'da köşeli parantez içinde verilen ifadenin anlamıyla *böyle bir peynir* ifadesinin anlamının örtüşmediğini, (14'a)'da ise bu iki ifade arasında anlamsal bir uyumun bulunduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, belirtme durumu eki yüklenen [_{AÖ} *böyle+bir+A*] ile yüklenmeyen [_{AÖ} *böyle+bir+A*] arasında anlam yükü bakımından belirgin bir fark olduğu; sadece belirtme durumunu alan AÖ'nün gönderimsel adın niteliğine ilişkin konuşucunun öznel yargısını taşıyabildiğini söylemek mümkündür. Bu tespit doğrultusunda (14b)/(14'b)'de konuşucunun, söz konusu peynirin kurtlu olması hâlini dinleyiciye aktarmaktan ziyade, onun niteliğine ilişkin *özel yargısını* dinleyiciye aktarmaya çalıştığını söylemek daha yerinde olacaktır. Aşağıdaki örnekte de (14'b)'ye benzer bir kullanım göze çarpmaktadır.

(15) (Konuşucu, İtalyan kurtlu peyniri hakkındaki duygu ve düşüncelerini dinleyici ile paylaşmaktadır)

a. *Böyle bir peyniri* kim yer ki!

b. **Böyle bir peynir* kim yer ki!

(15a)'da *böyle bir peyniri* ifadesiyle konuşucu, gözü önündeki peynirin kurtlu olmasından ziyade, o peynir hakkındaki düşüncesini (yani, söz konusu peynirin sağlıklı/sağlıklı/yenilemez bir peynir olduğu fikrini) dinleyiciye aktarmaya çalışmaktadır. Buna karşın, -(y)I belirtme durumu eki almayan [_{AÖ} *böyle+bir+A*] kullanımının aynı durumsal bağlam içinde tamamen kabul edilemez olduğu (15b) örneğinde açıkça görülmektedir.

Öyleyse, (13'') örneğinin üçüncü tümcesindeki *bu parşömeni* ifadesi yerine *böyle bir parşömeni* ifadesi kullanımının kabul edilemez olmasının nedeninin; (i) [_{AÖ}

²⁷ Bazı Türkçe anadili konuşurları (14'a) ve (14'b)'deki tümceler arasında geçerlik derecesi bakımından anlamlı bir fark bulunmadığını belirtmektedir (anonim hakem görüşü). Diğer yandan, bir kısım anadili konuşuruna göre de karşılaştırmalı olarak bakıldığında (14'a)'daki tümcenin geçerlik düzeyi (14'b)'deki tümceye göre daha düşüktür.

böyle+bir+A]+(y)I kullanımının konuşucunun göndergeye ilişkin öznel yargısını gerektirmesi ve (ii) metin bağlamında bu öznel yargıyı verecek betimleyici içeriğin bulunmaması olduğunu söylemek mümkündür. (13'') örneğine konuşucunun göndergeye ilişkin öznel yargısını belirten ifadelerin eklenmesi durumunda, *böyle bir parşömeni* ifadesi kullanımının tamamen kabul edilebilir olduğu (13''')'de açıkça görülmektedir.

(13''') A: Beni asıl entere edense, kitabın sayfalarından birinde bulduğum bir not oldu. Kütüphaneden bu kitabı benden önce alan biri, her kimse artık, sayfalardan birinin kenarına kurşun kalemle '**Belial Parşömeni**' yazıp bir de ünlem koymuş. Notu düştüğü sayfa ve paragraf, tam da cadıların sonsuz hayat büyülerinden bahseden bölüme denk düşüyor. Taktım mı kafama şimdi ben, **şüpheli görünen** {**bu parşömeni**/böyle bir parşömeni}! Gittim tarih hocama sordum, duymuş mu {**böyle bir parşömenden**/bu parşömenden} bahsedildiğini diye. Haberi yok.

Ayrıca eklemek gerekir ki (14b) ve (15a)'ya benzer durum bağlamlarında, metin bağlamından farklı olarak yukarıda bahsi geçen dilsel betimleyici içeriğe bilhassa ihtiyaç duyulmamaktadır; zira belirtme durumu yüklenen [_{AÖ} *böyle+bir+A*]'nın uygun kullanımını belirleyen anlamsal koşul, durum bağlamında dilsel olmayan (konuşucunun beş duyu organıyla aldığı) bilgiyle tatmin edilmektedir. Bununla birlikte, (14'b)'deki gibi dilsel olmayan yoldan (görme-tat-koku yoluyla) elde edilen bilgiye dilsel bilginin eklenmesi, benzer tür bilgi çakışması (örn. dilsel bilgi-dilsel bilgi ya da dilsel olmayan bilgi-dilsel olmayan bilgi çakışması) yaratmayacağından, bu durum tümcenin geçerlik düzeyinde bir değişikliğe neden olmayacaktır. Bilakis böyle bir durum, [_{AÖ} *böyle+bir+A*]+(y)I diziliminin uygun kullanımı için gerekli olan anlamsal koşulun pekişmesini, dolayısıyla konuşucunun göndergeye ilişkin öznel yargısının güçlenmesini sağlayacaktır.

Bu bölümde son olarak, *böyle* ve *bu* işaret sözcükleri dağılımının *özgüllük* kavramıyla olan ilişkisinden de kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Sadece *böyle* işaret sözcüğü kullanımının geçerli olduğu (2) ve (3) örneklerinde, öncül AÖ'lerin konuşucu için özgüllük dışı (yani [-özgül]) değer aldığı bir önceki kısımda gösterilmişti. Bu durum, ilk bakışta, *özgüllük dışı okuma veren AÖ'leri işaretlemek için böyle sözcüğünün kullanılması gerektiği* şeklinde yorumlanabilir. Ancak, bu bölümdeki veriler (bkz. örnek 8 ve 13), *böyle* ve *bu* sözcüklerinin, özgül değer alan ([+özgül]) öncül AÖ'leri işaretlemek amacıyla da kullanılabilirliğini bize göstermektedir. Ayrıca (i) özgül olmayla olmama arasında anlamsal çift okuma alan AÖ'lerin *böyle* sözcüğüyle işaretlendiği durumlar (bkz. bölüm 3.1, örnek 5-7) ile (ii) konuşucu için özgül değer taşımaya karşın *bu* işaret sözcüğü kullanımının geçerli olmadığı durumlar (bkz. bölüm 3.1, örnek 4b) dikkate alındığında, *böyle* ve *bu* işaret sözcüklerinin dağılımını belirlemede *özgüllük* kavramının işlevsel olmadığını söylememiz mümkündür.

Sonuç

Bu çalışmada, Türkçedeki *böyle* ve *bu* işaret sıfatlarının iç ve dış gönderimsel kullanımları *belirlilik* ve *özgüllük* kavramları çerçevesinde ilk kez irdelenerek bu sözcüklerin dağılımsal özelliklerine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, *böyle* ve *bu* işaret sıfatlarının dış gönderimsel kullanımlarına özgü temel özelliklere dikkat çekilmiştir. *Böyle* işaret sıfatının bir *tarzı/hâli göstermekle* birlikte o *tarzı/hâli belirten* bir işaret sözcüğü olduğu; buna karşın, *bu* işaret sıfatının böyle bir özellik taşımadığı ileri sürülmüştür. *Bu* sıfatının, sadece, nitelediği adın temsil ettiği varlığı doğrudan göstermek (yani, ardına gelen *adı* bir yer, zaman ve kişiyle ilişkilendirmek) amacıyla kullanılan bir işaret sözcüğü olduğu vurgulanmıştır.

Üçüncü bölümde, *böyle* ve *bu* işaret sıfatlarının iç ve dış gönderimsel kullanımları belirlilik ve özgüllük kavramları çerçevesinde tartışılmış ve *temel* kullanım özellikleri üzerinden bu sözcüklerin metin bağlamındaki dağılımsal özellikleri analiz edilmiştir. Bölüm 3.1’de *böyle* işaret sözcüğü kullanımı kabul edilebilir olan örneklerde *bu* sözcüğü kullanımının kabul edilebilir olmadığı durumlara yer verilmiştir. Ayrıca bölüm 3.1’de şu hususlar öne sürülmüştür: (a) Belirtme durumu alan [*bu+A*] AÖ’sü belirli tanımlama yapmaktadır, (b) *Böyle* sözcüğü belirsiz okumayı mümkün kılan unsurlarla (belirsiz belirleyici olarak nitelendirilen *bir* sözcüğü ve *-Ar* çoğul ekiyle) anlamsal açıdan uyumludur, (c) Bağlam duyarlı bazı kullanımlar dışında, *böyle* sıfatı kullanımı *bir* belirsiz tanımlığı ve *-Ar* çoğul ekinin yokluğuna duyarlıdır, (ç) [*böyle+(bir)+A*] ve [*böyle+A+(Ar)*] AÖ’leri belirsiz gönderim özelliği sergilemektedir, (d) Sadece *böyle* kullanımının geçerli olduğu durumda, *belirlilik* kavramı için, durum bağlamında *tanımlanabilir olma*, metin bağlamında *yeni olma* ölçütleri; *özgüllük* kavramı için hem durum hem de metin bağlamında *gönderimsel olma* ölçütü işlevseldir. Bölüm 3.2’de, Heim’in (1982) belirliliği tanımlamak için öne sürdüğü *yeni olma* ve *tanıdık olma* ölçütleriyle açıklanamayan bazı işaret sözcüğü kullanımları olduğu hususuna dikkat çekilerek *-yeni olma* koşuluna başvurmaksızın– söz konusu kullanımlara kapsamlı bir açıklama getirebilmek amacıyla, iki tür *tanıdıklıktan* bahsetmenin gerekli olduğu hususu üzerinde durulmuştur: (i) gönderge tanımlama işleminin *kısa süreli bellek* üzerinden gerçekleştirildiği tanıdıklık, (ii) gönderge tanımlama işleminin *uzun süreli bellek* üzerinden gerçekleştirildiği tanıdıklık. Bundan başka bölüm 3.2’de şu hususlar üzerinde durulmuştur: (a) İç gönderimde, *bu* içeren AÖ *belirli* öncül AÖ’ye, *böyle* barındıran AÖ *belirsiz* öncül AÖ’ye gönderim yapmaktadır, (b) Öncül adın belirlilik açısından çift okuma taşıdığı iç gönderim örneklerinde, *böyle* ve *bu* işaret sözcüklerinden hangisinin tercih edileceği hususu –öncül ad ile işaret sözcüğünü içeren eşgönderimli AÖ arasında belirlilik temelli anlamsal uyumun sağlanması kaydıyla– genel olarak konuşucunun inisiyatifine bırakılmıştır. Ancak bu inisiyatif bazı anlam-edimbilimsel sınırlılıklara tabidir, (c) Belirtme durumu eki alan [*böyle+bir+A*] ile almayan [*böyle+bir+A*] AÖ’leri arasında anlam yükü bakımından belirgin bir fark vardır; sadece belirtme durumunu alan AÖ *göndergenin niteliğine ilişkin konuşucunun öznel yargısını* taşıyabilmektedir, (ç) Durum bağlamında, metin bağlamından farklı olarak, göndergenin niteliğine ilişkin konuşucunun öznel yargısını belirten dilsel betimleyici içeriğe bilhassa ihtiyaç duyulmamaktadır. Zira belirtme durumu yüklü [*böyle+bir+A*] AÖ’sünün uygun kullanımını sağlayan anlamsal koşul, durum bağlamında dilsel olmayan (konuşucunun beş duyu organıyla aldığı) bilgiyle tatmin edilmektedir, (d) *Böyle* ve *bu* işaret sözcüklerinin dağılımı *özgüllük* kavramına duyarlı değildir.

Çözümlemelerde kullanılan veriler ve elde edilen sonuçlar, *böyle* ve *bu* işaret sıfatlarının dağılımsal özelliklerini ortaya koymakta ve Türkçedeki söylem yapısının oluşumunu daha iyi anlamamızı sağlayacak bazı bilişsel, anlambilimsel ve edimbilimsel ipuçlarını barındırmaktadır. Bu bakımdan, yapılan çalışmanın özellikle söylem çözümlemesi üzerine inceleme yapan araştırmacılar için dikkate değer olduğu kanısındayım.

Teşekkür

Bu çalışmada kullanılan Türkçe işaret sözcüğü örneklerinin kabul edilebilirlik derecesinin belirlenmesine katkı sağlayan Dr. Zafer Balpınar, Dr. Neslihan Balpınar, Dilek Uysal ve Semih Akyol’a ve ayrıca makalenin şekillendirilmesine değerli yorum ve

öneriyle katkıda bulunan *Türkbilig* dergisinin anonim hakemlerine gönülden teşekkür ederim.

Kaynakça

- Atkinson, R. C., & Shiffrin, R. M. (1968). Human memory: A proposed system and its control process. K. W. Spence & J. T. Spence (Ed.). *The psychology of learning and motivation: Advances in research and theory* içinde (2. Bs., ss. 89-195). New York: Academic Press.
- Balpinar, M. (2011). Torukogo shijishi no bunmyaku shiji yōhō ni tsuite: Bunshōōkei toshite no *bu*, *o* no yōhō [On the text dependent use of Turkish demonstratives: The usage of *bu* and *o* as sentence anaphor]. *Kyōto Daigaku Gengogaku Kenkyū*, 30, 71-105. <https://dx.doi.org/10.14989/159066>
- Balpinar, M. (2012). Torukogo shijishi ni okeru hibunmyaku shiji yōhō to bunmyaku shiji yōhō ni tsuite: Bunmyaku shiji yōhō o chūshin ni [On non-text and text dependent uses of Turkish demonstratives: Focusing on text dependent use]. *Ajia Afurika Gengo Bunka Kenkyū*, 83, 89-116. <https://doi.org/10.15026/69338>
- Balpinar, M. (2019a). *Demonstratives and grammaticalization: A perspective from Modern Turkish*. London and New York: Routledge.
- Balpinar, M. (2019b). Some limitations on the controllability of the referent in Turkish demonstratives". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 47, 73-84. <https://doi.org/10.21563/sutad.855751>
- Balpinar, M. (2021). Japonca ve Türkçe işaret sözcüklerinin algısal kullanımları üzerine. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 53, 291-315. <https://doi.org/10.21563/sutad.1052421>
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Best, J. B. (1995). *Cognitive psychology*. Minneapolis/St. Paul: West Publishing Company.
- Bilgin, M. (2002). *Anlamdan anlatıma Türkçemiz*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Chen, P. (2004). Identifiability and definiteness in Chinese. *Linguistics*, 42(6), 1129-1184. <https://doi.org/10.1515/ling.2004.42.6.1129>
- Craik, F. I. M., & Watkins, M. J. (1973). The role of rehearsal in short-term memory. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behaviour*, 12, 599-607.
- Emeksiz, Z. E. (2003). *Özgüllük ve belirlilik*. (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eldem, B. (2004). *Seni tılsımlar korur*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Enç, M. (1991). The semantics of specificity. *Linguistic Inquiry*, 22, 1-25.
- Ergin, M. (1998). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Fodor, J. D., & Sag, I. A. (1982). Referential and quantificational indefinites. *Linguistics and Philosophy*, 5, 355-398. <https://doi.org/10.1007/BF00351459>
- Frawley, W. (1992). *Linguistic semantics*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Publishers.
- Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.

- Gerrig, R. J., & Zimbardo, P. G. (2018). *Psikoloji ve yaşam: Psikolojiye Giriş*. (G. Sart, Çev.). Ankara: Nobel.
- Givon, T. (1984). *Syntax: A functional typological introduction*. Amsterdam: John Benjamins.
- Göksel, A., & Kerslake, C. (2005). *Turkish: A comprehensive grammar*. London and New York: Routledge.
- Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. P. Cole & J. L. Morgan (Ed.), *Syntax and Semantics 3: Speech Acts* içinde (s. 41-58). New York: Academic Press.
- Gundel, J. K., Hedberg, N., & Zacharski, R. (1993). Cognitive status and the form of referring expressions in discourse. *Language*, 69, 274-307. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199687305.013.5>
- Halliday, M. A. K., & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. London: Longman.
- Hayasi, T. (1985). Torukogo no shijishi [Turkish demonstratives]. *Ajia Afurika Gengo Bunka Kenkyūjo Tsūshin*, 53, 55-57.
- Hayasi, T., & Özsoy, A. S. (2015). *Şu* or *bu/o*: Turkish nominal demonstratives with concrete referents. D. Zeyrek, Ç. S. Şimşek, U. Ataş & J. Rehbein (Ed.), *Ankara Papers in Turkish and Turkic Linguistics (Turcologica 103)* içinde (ss. 389-401). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Heim, I. R. (1982). *The semantics of definite and indefinite noun phrases*. (Doktora tezi). University of Massachusetts, Amherst.
- Himmelman, (1996). Demonstratives in narrative discourse: A taxonomy of universal uses. B. Fox (Ed.), *Studies in anaphora* içinde (s. 205-254). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Işık, Ş. (2018). *Psikolojiye giriş*. Ankara: Pegem Akademi.
- Johanson, L. (1977). Bestimmtheit und mitteilungsperspektive im turkischen satz. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Suppl.* 3(2), 1186-1203.
- Kerslake, C. (1998). Definiteness, referentiality and animacy in pronominal participial clauses in Turkish. L. Johanson (Ed.), *The Mainz Meeting: Proceedings of the Seventh International Conference on Turkish Linguistics (Turcologica 32)* içinde (s. 321-347). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Korkmaz, Z. (2007). *Türkiye Türkçesi grameri: Şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. London: Routledge.
- Nishioka, I. (2006). *Gendai Churuku Shogo no Shijishi no Kenkyū* [A study on Demonstratives in Modern Turkic Languages]. (Doktora tezi). Kyūshū University, Fukuoka, Japan.
- Roberts, L. D. (1993). *How reference works: Explanatory models for indexicals, descriptions, and opacity*. Albany: State University of New York Press.
- Russell, B. (1905). On denoting. *Mind*, 14(56), 479-493.
- Schacter, D. L., Gilbert, D.T., & Wegner, D. M. (2011). *Introducing psychology*. New York: Worth Publishers.
- Solso, R. L., Maclin, M. K., & Maclin, O. H. (2010). *Bilişsel psikoloji*. (A. Ayçiçeği-Dinn, Çev.). İstanbul: Kitabevi.

- Uçar, A., Kurtoğlu, Ö., & Yıldız, İ. (2011). Sözcük türlerindeki belirsizlikler üzerine derlem temelli bağlam-içi gözlemler. H. Çubukçu, N. F. Türkay, D. Sucak, E. Altunkol, Ö. Akyol & E. Uçar (Ed.), 25. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildiri Kitabı* içinde (s. 227-236). Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Uzun, M. (2016). Türkçede “Böyle, şöyle, öyle” kelimelerinin işlevine dair. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2(4), 151-161. <https://doi.org/10.20322/littera.271940>
- Zülfikar, H. (2007). Dünden bugüne Türkçe (böyle, şöyle, öyle üzerine). *Türk Dili*, 93(665), 434-442.